

EDUCACIÓ I SOCIOLINGÜÍSTICA

Lluís V. ARACIL

L'embrió d'aquest paper és una conferència que vaig donar successivament a Castelló, Elx, Alacant, València, Gandia i Alzira en febrer i març del 1974 dins un curset en què van prendre part educadors. Agraeixo als organitzadors i participants llur interès i cooperació, que em van sorprendre. El text que ara presento ha estat reelaborat a la llum de les reaccions i discussions que vaig provocar aleshores. De fet, aquella memorable experiència em va encoratjar molt perquè em va revelar que les meves solitàries ruminacions, iniciades fa catorze anys, tenen realment molt a veure amb les preocupacions i els esforços pràctics d'alguns conveïns meus.

Naturalment, aquest paper, tot i basar-se especialment en experiències valencianes, aborda qüestions que interessin els catalans en general —fet que no he perdut de vista en cap moment. L'idioma mateix que ara uso és un interès i una responsabilitat que els catalans compartim per indivís. Voldria que fos també una ocasió perquè assagéssim d'integrar les nostres idees i de coordinar els nostres esforços en una empresa històrica en què tots ens veiem embarcats. La unitat de la llengua catalana, redescoberta pels filòlegs del segle passat, tindrà ben poca significació prospectiva si *nosaltres* no redescobrim i reforcem la unitat *sociolingüística* de la nostra comunitat. El futur de l'idioma —inseparable del nostre futur— ens obliga a adoptar un punt de vista integrador, en funció de la nostra acció pràctica. Deixem doncs que els epígons de la filologia es demanin encara què «és» el català. La nostra qüestió és què *fem* (i farem) amb el català.

Val a dir que els termes de la nostra discussió han d'ésser molt diferents dels que han prevalgut fins ara. Caldrà començar per establir-los. I opino que ho podrem fer molt apropiadament en relació amb l'educació.

Als Estats Units, els problemes educacionals dels negres i els castellanonfons han fornit darrerament pàbul i estímul a la recerca sociolingüística en una proporció que fins i tot sembla excessiva. No exagerariem gaire si dèiem que la sociolingüística ianqui més recent ha estat en bona part un subproducte d'aquells problemes tan concrets. Tots sabem que la preocupació per l'educació pot mobilitzar recursos institucionals, desvetllar l'interès del públic i atraure vocacions —factors que han promogut nota-

blement la recerca sociolingüística als Estat Units. Per alguna raó, però, el cas català sembla un curiós contra-exemple. La recerca sociolingüística ha tret ací massa poc partit d'una conjuntura que, en principi, devia ésser-li molt favorable. Correlativament, els fruits que la recerca ha produït fins ara són ben magres i han guanyat poca fama. Sens dubte, això s'explica en part pel nostre isolament (i endarreriment) intel·lectual. La nostra minsa tradició pedagògica parroquial ha perdut contacte amb els nous desenvolupaments i no sembla especialment oberta a les innovacions sociolingüístiques. L'acceptació general del rètol «bilingüisme» —que jo vaig denunciar el 1966— és símptoma inequívoc d'un marasme intel·lectual que la majoria dels educadors catalans ni tan sols lamenten.

El fet és que les connexions entre «educació» i «sociolingüística» són molt menys clares ací que als Estats Units. El paper (encara inèdit) de Roger W. Shuy *Sociolinguistics and education: Promise and problems in the seventies* s'adreça a un auditori ja familiaritzat amb un conjunt de tòpics que, si més no, serveixen de *catchwords*. Per contra, aquest paper meu (preparat abans i independentment del de Shuy) té l'incòmode privilegi de trencar el glaç, i no és pas impossible que sigui *uox clamantis in deserto*. Val a dir que, en comptes de referir-me a (i basar-me en) nocions conegudes, em proposo sobretot d'*introduir* nocions que siguin una base d'operacions a partir de la qual podrem discutir i progressar —segurament amb més profit que els nostres homòlegs ianquis, per dir-ho tot.

Un contrast potencialment avantatjós per a nosaltres és que els sociolingüistes catalans són «nadius», de manera que la nostra curiositat intel·lectual i la nostra implicació personal són solidàries i ens obliguen a prendre molt seriosament la matèria que tractem. Com que no sabríem separar l'objecte del nostre estudi de la nostra pròpia vida, no podem pas jugar el paper de simpatitzants. Després de tot, parlem de nosaltres mateixos i els interessos que defensem són ben nostres. La nostra motivació és més profunda i enèrgica que la compassió frívola i condescendent exhibida pels campions de causes alienes. I és per això que ens importa tant de no enganyar-nos miserablement.

0. «LA LLENGUA»: UNA PREOCCUPACIÓ

Això que els catalans en diem «la llengua» és un dels nostres focus de preocupació més constant i general. Alguns observadors hostils hi han volgut veure una obsessió mòrbida —per no dir malsana—. Malícia a part, el fet evident és que la preocupació exclou la indiferència pura i simple. I en efecte: les nostres reaccions (exterioritzades o reprimides) demostren una notable sensibilitat als incidents de la vida quotidiana relacionats amb «la llengua». El fet de la nostra preocupació és massa evident —i tan sòlidament objectiu com l'idioma mateix—. La seva *forma*, però, és tota una altra qüestió.

Caldria veure si «la llengua» ens preocupa sobretot en forma d'incomoditats i inquietuds que *sufrim*, o bé en forma de problemes que *entenem*. L'experiència mateixa ens convenç que sofrir i entendre no són pas la mateixa cosa. En primer lloc, no coincideixen gens les respectives distri-

bucions socials. El nombre dels qui sofreixen (quasi tots) és infinitament més gran que el dels qui entenen (quasi ningú). Aqueix curiós contrast quantitatiu em sembla un bon punt de partença. El fet és que, quan parlem (espontàniament o forçadament) de «la llengua», els catalans tendim a expressar actituds i sentiments, *sense* procedir a indagar i discutir sistemàticament l'estructura sociolingüística de la nostra comunitat. L'exuberància emotiva va típicament acompanyada d'una quasi perfecta absència de conceptes —«para que no acertara la mano con la herida».

Les incomoditats i inquietuds semblen inevitables —¿no és per això que les sofrim? Per contra, alguna cosa ens impedeix eficaçment d'entendre-les en forma de problemes. I això és un símptoma del més gran interès per al sociòleg. La comprensió dels problemes pressuposa una forma d'organització social que faciliti la comunicació entre els qui sofreixen. I els canals mateixos de comunicació permeten, no sols d'articular les nocions, sinó també de concertar l'acció col·lectiva dirigida a transformar l'estat de coses. La (in)comunicació social és un tòpic sobre el qual hi ha una literatura relativament frondosa. Als qui ja coneixen la *Critique de la raison dialectique* (1960), de Jean P. Sartre, els recomano les concises *Notes on the repression of communicative behaviour*, de Claus Mueller (1970). Insisteixo en aquest punt perquè em sembla que les deficiències de la nostra preocupació per «la llengua» són realment un símptoma de les greus deficiències estructurals de la nostra societat.

Es clar que, en la manera en què la realitat és complexa, són molts i prou diversos els conceptes que hem d'elaborar i aplicar, tot superant la noció amorfa de «bilingüisme». Ara: també és clar que, en la mesura en què la realitat és coherent —en comptes de caòtica—, hem d'articular sistemàticament els nostres conceptes perquè els arbres no ens impedeixin mai de veure el bosc. Sens dubte, no sabríem passar-nos d'un concepte central i global. I és en aquest punt que cal introduir el de «sociolingüística» —que és *le mot de l'énigme*—. Tot i que no tinc pas el mèrit ni la culpa d'haver inventat aqueix rètol, mantinc decididament que és (a més d'oportú) indispensable. En definitiva, hem d'optar entre la coherència i el desordre, entre la unitat i la dispersió —amb les conseqüències pràctiques que se'n segueixen. Em sembla que la coherència i la unitat són sobretot una exigència pràctica. Difícilment hi haurà acció coordinada si no hi ha integració conceptual. La noció de sociolingüística respon així a la necessitat de concebre el nostre «problema de la llengua» com una totalitat, que certament desborda allò que ens hem acostumat a entendre per «la llengua». Els interessos i deures específics dels educadors, els escriptors, els dirigents i organitzadors polítics i els ciutadans en general són, sens dubte, diferents. Però *no* són pas independents. Donar prioritat a la interdependència i a la cooperació —tot reconeixent i respectant la diversitat— és vital en les nostres circumstàncies. Després de tot, la interdependència i la cooperació pressuposen la diversitat en la mesura mateixa en què la superen sintèticament. Com més vasta i intricada sigui una empresa històrica, tant més indispensable serà la divisió del treball.

El concepte de sociolingüística té, a més, l'avantatge d'ésser científic —és a dir: universal—. Ens recorda constantment que hem d'entendre els nostres problemes peculiars a la llum d'una lògica general. I és també

a la llum d'aqueixa lògica que podem comparar notes i aplicar al nostre cas idees i mètodes basats en experiències alienes. Frustrarem en detriment nostre la comunicació i la cooperació supranacionals si ens aferrem a nocions i pràctiques parroquials improvisades *ad hoc*. Respecte a això, confesso que simpatitzo ben poc amb els qui diuen que «Som i serem gent catalana, tant si es vol com si no es vol», etc. La meva tesi és prou més radical que això. Mantinc que els catalans som simplement «gent» —és a dir: part de la Humanitat—. I aquesta part de la Humanitat que és catalana no pot ni deu pas deslligar-se de la resta. L'enfocament científic té implicacions ètiques universalistes que són categòricament inabdicables. La vella filologia xovinista fa un flac servei a la causa del nostre idioma.

En la meva experiència en aquest país, he entropessat ara i adés amb dues qüestions (una de teòrica i una altra de pràctica) que jo mateix havia provocat: 1) què és la sociolingüística?, i 2) què té això a veure amb la llengua catalana? Havent-les provocades jo mateix, difícilment podria refusar-me a respondre-hi amb tota franquesa. Més encara: agraeixo íntimament l'oportunitat de fer-ho —i és per això que he escrit aquest paper. Tanmateix, l'experiència parroquial m'ha demostrat també que el rètol «sociolingüística» excita ací més estranyesa que curiositat i interès. L'atenció i la imaginació d'alguns compatriotes semblen prou limitades. Fins i tot hi ha sords incurables, d'aquells que simplement no volen escoltar, potser perquè no volen pensar. Naturalment, no és pas a aqueixos compatriotes que m'adreço.

No hi ha dubte que, malgrat tot, la sociolingüística respon ara i ací a una demanda potencial. El físic Gerard Vassalls exclama en un paper encara inèdit: «Si la sociolinguistique n'existait pas, il faudrait l'inventer, serait-ce que pour le seul cas du catalan!» Afortunadament, el nostre cas no és pas únic ni incomparable. Ara: precisament el fet que *no* ho és pas ens obliga a fer comparacions que poden semblar odioses. És difícil d'explicar (i impossible de justificar) que els catalans siguem una excepció negativa, com si això de la sociolingüística no tingués res a veure amb el nostre «problema de la llengua». Salta a la vista que hi té molt a veure i que respon efectivament a unes necessitats pràctiques, potser més vives ara que mai. El punt a indagar és com i en quina mesura aqueixes necessitats reals són (o no són) efectivament sentides i expressades pels nostres compatriotes.

Guardem-nos bé de caure en generalitzacions negatives que ens demoralitzarien massa aviat. Un detall prou significatiu és que la sociolingüística interessa molt més vivament les persones que treballen a l'avantguarda que no pas els notables parroquials instal·lats a la reraguarda, des de la qual creuen (o voldrien) dirigir les operacions. Com insistiré més avall, l'actitud típica dels erudits i dels patricis envers la sociolingüística varia entre la pura indiferència i l'hostilitat defensiva —*et pour cause!*—. Incapaços de sentir de manera immediata la necessitat de la sociolingüística i massa arrogants per a manifestar curiositat, veuen molt sovint en aqueixa innovació una amenaça a les tradicions parroquials —val a dir: a allò que John K. Galbraith ha anomenat «the conventional wisdom», que és llur especialitat, privilegi, santuari i reducte—. És clar que la saviesa convencional de patricis i erudits pot subsistir i prevaler en la

mesura en què evita el contacte directe amb els problemes pràctics —incomoditat que els qui treballen a l'avantguarda no poden pas esquivar—. Aquests —i penso especialment en els educadors— descobreixen tard o d'hora que les nocions establertes són brutalment i ridículament inadequades a la tasca concreta que han d'executar. I és aleshores que cerquen desesperadament una alternativa a la desmoralització —contra la qual els obtusos patricis i erudits semblen immunitzats per tal com, preferint la prevenció a la curació, eviten el perill.

Naturalment, el nostre futur sociolingüístic depèn molt més dels qui ara treballen a l'avantguarda que no pas dels instal·lats a la raraguarda, els quals tendeixen a creure que les activitats cultural-recreatives resoldran màgicament tots els problemes, *sense* que calgui embarcar-se en un arriscat pla d'acció social a gran escala.

El punt més trist és que les nocions establertes desorienten i frustren moltes voluntats i molts esforços, tot condemnant-los a una ridícula ineficàcia. Com que els nostres recursos són prou minsos, és vital que els reorientem i reorganitzem en funció de les necessitats i possibilitats reals de la conjuntura històrica —cosa que ens obliga a revisar críticament les nocions establertes—. La revisió, però, és terriblement àrdua per la mateixa raó que és urgent: perquè té en contra els poders parroquials. En la mesura en què la introducció de l'enfocament sociolingüístic *ha d'ésser* una innovació radical, és natural que sigui conflictiva. També és prou natural que en una societat molt desigualitària, la posició dels innovadors sigui precària. Llur força no pot pas ésser la dels diners ni la del prestigi —per no dir res de la dominació política—. Tanmateix, crec que tenen —perdó: tenim— alguna força. Es tracta d'explotar-la al màxim, sense oblidar que l'enginy és la gran arma dels febles —una arma secreta, afortunadament.

1. «LLENGUATGE» I EDUCACIÓ

La relació entre «llenguatge» i «educació» és tan manifesta, que fins i tot ha estat reconeguda recentment per algun text legal —al qual no faré cap altra al·lusió—. Per sort o per dissort, però, és una relació molt intricada des del moment que la complexitat del «llenguatge» és potser *més* gran encara que la de l'educació —si això és possible.

Tothom sap —això sí— que la paraula (parlada i escrita) ha estat de sempre el *vehicle* principalíssim de l'educació a tots els nivells. D'altra banda, la llengua ha estat la *matèria* d'estudi més bàsica. Encara no són gaire remots els temps en què la «gramàtica» (sovint reduïda al seu mínim rudiment etimològic: «saber de lletra») era el plat fort de l'ensenyament primari. Hom suposava (com si fos evident) que la relació entre «les lletres» i «la cultura» era de pura i simple identitat —d'aquí l'ús injuriós de termes com «illetrat» i «analfabet».

Tot i que els nous conceptes educatius són prou més amples que els tradicionals, la paraula i la llengua *no* han estat pas destronades. Més aviat al contrari: és precisament ara que hom comença a fer-los justícia

—potser perquè els educadors entreveuen que el «llenguatge» és un òrgan vital de la persona i de la societat humana.

No hi ha dubte que la distinció entre la paraula i la llengua és molt important per a l'educació. Tothom sap que l'estudi en un determinat idioma (aleshores anomenat vehicular o instrumental) i l'estudi d'aqueix idioma (com a objecte o matèria) *no* són pas la mateixa cosa. És usual que un idioma com ara el llatí (considerat «mort») *no* sigui pas estudiat en llatí. Per contra, l'estudi dels idiomes «vivents» se centra més i més en l'exercici actiu, tot reduint la «gramàtica» a una mena d'apèndix que rarament cal consultar. Els dos extrems, però, són objectables. Paraula i llengua corresponen respectivament a pràctica i teoria, les quals són interdependents. És a través de la paraula que posem en pràctica la llengua, i és a través de la llengua que observem i expliquem la paraula. Les coneixences estrictament especulatives, inaplicables a la pràctica, són superflues. I l'entrenament maquinal, sense reflexió, no representa cap enriquiment intel·lectual. En el cas del català, fóra desastrós de separar radicalment el seu ús vehicular (limitat als nivells més primaris) del seu estudi (acceptat com a especialitat a nivell superior). En comptes de separar aqueixes dues coses, l'educació ha de connectar-les i combinar-les.

Més enllà d'això, cal insistir en la distinció entre la paraula com a vehicle o instrument *general* de l'educació, i la llengua com a objecte o matèria *especial* d'estudi —al costat de les matemàtiques, per exemple—. La paraula és potser l'activitat humana més repetida i omnipresent. I és precisament per això que l'estudi de la llengua és tan bàsic. Encara que s'ocupi d'un tema especial, les seves aplicacions (a través de la paraula) són generals.

El punt més important filosòficament és que el nostre parlar és un tema de què podem parlar —i això confirma que l'home és capaç de pensar en si mateix—. Mentre que l'exercici de la paraula és un comportament «primari», l'estudi de la llengua és un comportament «secundari» —és a dir: reflexiu, de manera que exigeix un esforç especial—. Estudiar la llengua, a partir sempre de la paraula, és com *re*-passar o *re*-pensar el nostre comportament. Els lògics moderns no han descobert pas això. Tan sols han inventat una manera d'expressar-ho. Ells diuen que, a diferència de l'exercici simple i ordinari de la paraula, l'estudi de la llengua implica un desdoblament en «llenguatge objecte» (de què parlem) i «metallenguatge» (en què en parlem) —cosa que representa un salt qualitatiu.

L'estudi de la llengua és exactament això: un llenguatge secundari (o metallenguatge) en què parlem del nostre parlar. I això vol dir que, en contrast amb el discurs simple i ordinari, és un llenguatge especialitzat en funció del seu objecte específic. No és estrany doncs que el seu vocabulari sigui més o menys sofisticat —fins i tot una mica esotèric—. Després de tot, però, també són especialitzats els llenguatges peculiars dels pescadors, els mecànics, els metges, etc.

2. DOS ASPECTES DE LA LENGUA: ESTRUCTURA I ÚS

Aqueix objecte que anomenem «la llengua» és prou més complex que no sembla a primera vista. Ara: per alguna raó, tots relacionem primà-

riament la llengua amb la «gramàtica» i/o la «lingüística». Quant a la «filologia», el cas és més confús per tal com es tracta d'una erudició acumulativa —varietat del colleccionisme— que mai no ha definit rigorosament el seu objecte. Més endavant veurem que, quan distingim la sociolingüística de la lingüística estricta, la «filologia» cau entre dues cadires. Ara: tot i que gran part de les matèries que tracta són sociolingüístiques, el seu enfocament és sovint flagrantment inadequat. —

Per bé que la nova lingüística *no* és pas idèntica a la vella gramàtica, totes dues parlen del mateix objecte, el qual (per dir-ho en termes profans) consta de «sons» (i «lletres»), «paraules» i «frases». Gramàtics *démodés* i lingüistes d'avantguarda convénen que «la llengua» és això. La lingüística moderna ha confirmat simplement que això constitueix una «estructura» o un «sistema», i és així susceptible d'un estudi científic prou brillant. La gramàtica tradicional, per contra, era més aviat una disciplina normativa que no pas una indagació científica. El seu mètode, essencialment didàctic, servia per a exposar i ensenyar, més que no pas per a descobrir i aprendre. Sens dubte, el contrast entre l'accepció antiga (prescriptiva) i la moderna (descriptiva) del mot «gramàtica» és notori i sovint conflictiu. Mentre que la vella gramàtica ha estat bàsicament una tècnica aplicada —aplicada precisament a l'ensenyament—, la nova lingüística aspira a ésser una ciència «pura». Però això és accessori des del nostre punt de vista. Encara que les pretensions respectives siguin molt diferents, l'objecte és el mateix. Més encara: el mateix rètol «gramàtica» es presta prou bé a les dues interpretacions. La veritat és que, entre la més vella «gramàtica» (prescriptiva) i la més moderna «lingüística» (descriptiva), hi ha una evident continuïtat conceptual i terminològica. Històricament, la lingüística d'avui és una prolongació (certament molt refinada) de la tradició gramatical.

El punt en què cal insistir és que l'estudi de l'estructura lingüística —focus on convergeixen els nous lingüistes i els vells gramàtics— *no* esgota pas aqueix objecte que anomenem «la llengua». El concepte d'estructura lingüística pressuposa un enfocament molt estret. Doncs bé: hi ha un *altre* aspecte importantíssim, que cau fora dels horitzons de l'antiga gramàtica i de la moderna lingüística. I aqueix altre aspecte —que jo anomeno ús, per moltes raons— és el focus d'interès de la sociolingüística. Hi ha sobretot una diferència inicial d'enfocament. Mentre que els gramàtics antiquats i els lingüistes avançats estudien idiomes o varietats lingüístiques fent *abstracció* dels medis socioculturals en què funcionen i existeixen, els sociolingüistes n'estudien l'ús, que és precisament llur *relació* amb els respectius medis. Per prevenir malentesos, advertiré que, per «ús», no entenc pas solament la manera com la llengua és usada, sinó una cosa molt més fonamental: el *fet* mateix que *és* efectivament usada.

Bé: la raó d'ésser de la sociolingüística és que, encara que gramàtics i lingüistes alludeixen incidentalment l'ús —i en tot cas el pressuposen necessàriament—, *no* l'estudien pas de manera sistemàtica. Pitjor encara: tendeixen a adoptar envers ell una actitud negativa —d'aquí les contraposicions tendencioses, com ara *linguistique interne/linguistique externe*, les quals suggereixen que el segon terme és accessori, aliè i, en definitiva, superflu. Això crea (o almenys revela) una situació paradoxal, inadmissible. D'un costat, hom accepta sense crítica que l'estudi de la llengua «pertany»

globalment als gramàtics i/o lingüistes. Però, d'altra banda, veiem que aqueixos individus *des-enfoquen* sistemàticament un aspecte fonamental de la matèria que els ha estat assignada o que ells s'han arroгат. I el resultat és que ningú no se n'ocupa seriosament. Els historiadors i els sociòlegs, per exemple, creuen de bona fe que això de «la llengua» no els incumbeix pas. I els efectes d'aqueixa inhibició per les dues parts són prou palpables. Sembla que simplement no hi ha lloc per a la sociolingüística.

El fet és que, mentre que la noció d'estructura lingüística ens sona familiar a (quasi) tots, el terme «ús lingüístic» solament ens suggereix coses molt imprecises. Mantinc que hem de començar per concentrar la nostra atenció en aqueix punt, intrigantment obscur. Segurament la millor manera d'abordar-lo consisteix a contrastar l'ús lingüístic amb l'estructura lingüística. Potser caldrà exagerar retòricament un contrast del qual depèn la nostra manera de concebre la sociolingüística.

3. L'ENFOCAMENT SOCIOLINGÜÍSTIC

Dèiem que l'objecte propi de la sociolingüística és les relacions entre l'estructura lingüística (que admet una gran diversitat) i el(s) medi(s) sociocultural(s) en què funciona i existeix. No hi ha dubte que aqueixes relacions són molt reals —de fet, ni tan sols sabríem concebre l'estructura lingüística deslligada de tota societat i tota cultura—. El problema és com hem de concebre aqueixes relacions —és a dir: quina *mena* de relacions volem indagar i explicar—. Almenys en principi, el problema sembla admetre diverses solucions —recordem la vella qüestió de les relacions entre «ànima» (esperit) i «cos» (matèria), que, curiosament, té molt en comú amb el punt que ara ens ocupa.

Una noció molt repetida (almenys en els darrers dos-cents anys) és que l'estructura lingüística «reflecteix» d'alguna manera les estructures socioculturals extralingüístiques. D'aquí aquelles metàfores tan familiars, segons les quals la llengua seria alguna cosa així com un «espill» o «retrat» de la societat que la parla i de la seva cultura. Em sembla, però, que la insistència obsessiva en la fraseologia del «reflex» demostra ben poca reflexió per part dels seus addictes. Sospito que, a la pràctica, aqueixes especulacions —terme prou adequat al cas— solament poden inspirar experiments d'òptica recreativa. Si postulem que la llengua simplement «reflecteix» les altres estructures socioculturals, conclourem que no hi ha res a *fer* —excepte, si de cas, contemplar l'espectacle—. Se seguida veurem que, per contra, l'enfocament sociolingüístic descobreix la possibilitat (i la necessitat) de la nostra acció pràctica. És cert que l'intent de descobrir correspondències essencials entre la llengua i les altres estructures socioculturals ha produït notables construccions teòriques —per exemple: les de Claude Lévi-Strauss i Kenneth L. Pike—. El sociolingüista, però, s'accontenta de remarcar: *C'est magnifique, mais ce n'est pas la guerre!* Val a dir que aquella hipòtesi, independentment d'altres consideracions, té ben poc interès per a nosaltres. La sociolingüística *no* diu pas, almenys en principi, que les estructures lingüístiques i les altres estructures socioculturals siguin paral·leles, isomòrfiques o homogènies. Per contra, el seu

postulat cardinal és que, en tot cas, l'estructura lingüística i la resta del sistema sociocultural *coexisteixen* —i aqueixa coexistència és el que anomenem «ús».

No sabríem definir rigorosament l'ús lingüístic —ni cal tampoc—. Per a orientar-nos, cal simplement que en tinguem una noció intuïtiva global. I bé: podríem dir molt concisament que, si l'estructura lingüística és l'essència de la llengua, l'ús lingüístic és la seva *existència*. Això no és cap especulació etèria ni abstrusa. La noció d'existència té implicacions lògiques molt palpables. Per exemple: existir significa necessàriament existir en algun lloc i en algun moment concrets. D'altra banda, l'espai i el temps són *relacions* entre les coses. De fet, l'espai i el temps físics són l'esquema o model genèric de les relacions existencials.

Com hem vist més amunt, arribem al concepte d'estructura lingüística fent *abstracció* del medi sociocultural de la llengua. Per contra, l'ús lingüístic consisteix precisament en les *relacions* —o almenys en una mena molt important de relacions entre la llengua i el seu medi sociocultural—. Podem dir així que, mentre que la vella gramàtica i la nova lingüística s'ocupen dels *atributs essencials* de la llengua, la sociolingüística indaga les seves *condicions d'existència*. Una comparació amb la biologia ens ajudarà a subratllar i il·luminar aqueix contrast. Si el concepte d'estructura lingüística és *taxonòmic*, el d'ús lingüístic és *ecològic* —mot que uso ací en el seu sentit rigorós, prou anterior a la voga actual de l'«ecologia»—. Mentre que la taxonomia classifica els organismes en termes de similituds i diferències, l'ecologia estudia tota una altra mena de relacions: precisament les relacions de (co)existència, és a dir: d'interacció i interdependència. Taxonòmicament, hi ha una distància enorme entre, per exemple, les bactèries i nosaltres. Ecològicament, la nostra relació amb elles pot ben bé ésser molt íntima —vital o mortal per a nosaltres i per a elles en molts casos—. Això és perfectament aplicable, *mutatis mutandis*, als idiomes. Segons la lingüística estricta, el basc té ben poc a veure amb el castellà i el francès. Per a la sociolingüística, un fet capital és que el basc existeix en contacte i interacció amb el castellà i el francès. Aqueixa diferència d'enfocament és realment radical —recordeu la sisena de les *Tesis sobre Feuerbach*.

En suma: podríem definir l'ús lingüístic com la *totalitat* de les relacions *existencials* (necessàriament dinàmiques) entre la llengua i la resta del sistema sociocultural. Potser caldrà insistir expressament en tres punts. Primer: l'ús lingüístic constitueix una *totalitat*. Encara que molts dels seus aspectes no siguin pas directament observables, en formen part. La nostra coneixença de l'ús lingüístic *no* pot pas ésser exhaustiva. Però això no és cap dissort especial. Tot i que cap estructura lingüística no ha estat explorada ni descrita exhaustivament, el concepte d'estructura lingüística és tanmateix indispensable als lingüistes. *Mutatis mutandis*, podríem dir el mateix del concepte d'organisme en biologia, del d'àtom en física i química, etc. Tots aqueixos conceptes serveixen per a centrar l'atenció en un punt de la realitat que «amaga» una complexitat. Segon punt: l'ús lingüístic consisteix precisament en *relacions* —i no pas en cap substància, com la «saba», «sang», «ànima», etc., de què ens parlen contumaçment els epígons parroquials de la filologia romàntica—. I tercer punt: la complexitat mateixa de l'ús lingüístic i el seu dinamisme expliquen de sobres la seva

diversitat i la seva *mutabilitat* —comparables a la diversitat i mutabilitat de les estructures lingüístiques—. Sens dubte, hi ha diferències sociolingüístiques molt considerables entre un vilatge de Nova Guinea i la ciutat de Barcelona —i també entre la ciutat de Barcelona actual i la de fa un segle, per exemple.

Salta a la vista que l'ús lingüístic és, en efecte, un camp que podem (i hem de) explorar sistemàticament. És clar que els nostres mètodes de recerca dependran necessàriament de les nostres nocions inicials —i que, recíprocament, les troballes que farem ens ajudaran i obligaran a precisar i desenvolupar aqueixes nocions inicials—. En això consisteix, després de tot, el progrés científic.

4. AMBITS D'ÚS

M'he referit ja a l'espai i al temps —no sols en sentit literal (físic), sinó també com a paradigma de les relacions existencials entre les coses—. Bé: tots sabem que la llengua és una cosa que «ocorre» *dins* això que anomenem cultura-i-societat. Podríem dir que, mentre que la gramàtica i la lingüística descriuen la llengua, la sociolingüística la *situa* dins un marc de referència —que és sociocultural, i no pas merament físic—. En definitiva, existència significa presència en algun lloc i en algun moment. Ens referim específicament a l'ús lingüístic sempre que parlem de la posició i/o extensió d'una determinada varietat lingüística —independentment de la seva estructura—. És així que parlem d'idiomes «superiors» i «inferiors», «urbans» i «rurals», «grans» i «petits», etc. Un fet molt significatiu és que, quan parlem d'idiomes o varietats lingüístiques, recorem quasi inevitablement a metàfores espacials que ens permeten de visualitzar allò que volem dir. En això es basa el concepte d'àmbit (*domain* en anglès).

L'exemple més obvi i familiar d'àmbit és el territori geogràfic dins el qual és usada una determinada varietat lingüística. Aqueix exemple ens és tan familiar perquè l'anomenada «geografia lingüística» ha estat en voga a partir de la *Belle Époque* i encara té a casa nostra assidus conreadors. De fet, però, la noció territorial d'àmbit és una supersimplificació. Hi ha moltes dimensions significatives (especialment les «socials») que no sabríem projectar damunt un mapa. Per simplificar la feina, els productors d'atlas lingüístics adopten criteris de selecció expeditius que rarament sotmeten a la reflexió crítica. I els resultats són sovint enganyosos —com en el cas de Mallorca, en què la diversitat lingüística «social» és prou més interessant que la local.

En un sentit general, àmbit és el *conjunt d'ocasions* en què la llengua (o una certa varietat lingüística) és usada. I aqueix conjunt forma, per dir-ho així, un espai que podem situar i delimitar en funció de certes coordenades socioculturals. Les categories d'individus (segons el sexe, l'edat, l'ocupació, etc.), de temes, de situacions («formals» o «informals», per exemple), d'intencions, etc., són els termes de referència —o les coordenades, si voleu— que ens permeten de situar i delimitar el *locus* dins el qual detectem la presència de la llengua (o d'una certa varietat lin-

güística). Les qüestions fonamentals són aquestes: qui parla a qui (de vegades també en presència de qui), de què, en quina mena de situació, per quin mitjà (oral o escrit, per exemple) amb quina intenció, etc. La llista és oberta —d'aquí l'etcètera final—. En tot cas, es tracta de coses ben concretes. És clar que, en definir un àmbit, hem de guardar-nos d'aplicar maquinalment categories arbitràries. El nostre treball consisteix precisament a descobrir quins criteris de classificació són *adequats* al cas concret que examinem. I no hem de perdre de vista que la diversitat sociocultural, típica de la nostra espècie, és precisament l'objecte de les ciències socials.

Potser caldrà fer algunes remarques sobre les variables que m'he limitat a enumerar.

Quant als individus, cal tenir en compte que, a part del parlant i del destinatari, la presència d'algun(s) tercer(s) pot ben bé ésser un factor important. També cal recordar la importància de la relació específica entre els individus, en la mesura en què és independent de llurs posicions socials «objectives». Pensem, per exemple, en els graus més pròxims de parentiu.

El tema de què hom parla és sovint una variable decisiva. És un fet, per exemple, que molts compatriotes nostres «no saben» parlar en català de moltes coses.

Per «situacions», entenc gèneres d'esdeveniments socials més o menys tipificats. No hi ha dubte que el «lloc» i el «moment» en són aspectes importants. Ara: cal recordar que no es tracta pas de l'espai i el temps de la física, sinó de l'espai i el temps organitzats i «marcats» socialment. Les cerimònies litúrgiques, les lliçons acadèmiques, etc., són exemples d'això que entenc per situacions. Segurament aquesta variable és complexa —és a dir: no unidimensional.

Una altra variable és el vehicle o mitjà de comunicació (paraula oral o escrita, fonamentalment). Que aquesta variable és sovint decisiva, ho prova el fet que milions i milions d'individus, tot i no ésser pas (sords-) muts, són tanmateix il·lustrats. De fet, és típic el cas d'aquells qui són il·lustrats precisament en llur vernacle matern i col·loquial, mentre que llegeixen (i fins i tot escriuen) passablement en un «segon idioma». Aquesta gent tenen costum d'escriure (fins i tot llur correspondència més personal) en un idioma *diferent* del que parlem habitualment amb els destinataris. Quan diuen que llur vernacle «no s'escriu», fan una simple constatació de fet, il·lustrada per llur pròpia conducta. Naturalment, s'enganyen quan suposen que és metafísicament impossible d'escriure en vernacle.

Quant a la intenció, deploro que quasi tots els meus col·legues en parlin solament a propòsit de l'anomenat *metaphorical switching* —rètol que em sembla poc afortunat—. Un exemple que il·lustra la importància de la intenció és l'ús deliberadament humorístic d'una determinada varietat lingüística. Recordo que algú ha pretès (o almenys insinuat) que el parlar andalús és «intrínsecament» còmic —opinió que certament fa riure perquè revela una perfecta absència de reflexió sociolingüística.

El concepte d'àmbit lingüístic (*language domain*) correspon a la distribució d'una determinada varietat lingüística en funció de certes variables socioculturals, que no són pas necessàriament les mateixes en tots els

casos. Hi ha àmbits perquè això que anomenem cultura-i-societat, lluny d'ésser un bloc monolític i uniforme, apareix articulat (diferenciat i compartimentat) internament. És natural que els àmbits lingüístics (definites per l'ús d'una determinada varietat lingüística) coincideixin, almenys en part, amb alguns àmbits socioculturals definits amb criteris no-lingüístics —per exemple: la vida domèstica, el treball, l'anomenada *mass communication*, etc. Ara bé: aqueixos àmbits, més o menys ben definits, no són mai hermètics —tot al contrari: llurs contactes i interaccions impliquen interpenetració—. Això que anomenem cultura-i-societat no constituiria pas una totalitat si consistia en unitats perfectament separades i independents. Sens dubte, hi ha *cloisons* o fronteres; però el fet mateix que n'hi hagi tantes demostra que no coincideixen pas completament. Pertot arreu descobrim zones d'imbricació o intersecció, i arribem a la conclusió que la imbricació és efectivament la unitat última descoberta per l'anàlisi. El punt a subratllar ací és que els àmbits lingüístics no poden pas coincidir amb totes les divisions, sinó tan sols amb algunes. Més encara: la interpenetració o imbricació explica la labilitat dels àmbits lingüístics, els quals no són mai fixats definitivament. La història demostra que poden desplaçar-se, reduir-se i entendre's en diverses direccions. El procés de substitució consisteix precisament en això. És prou sorprenent que quasi tots els meus col·legues s'obstinin a entendre i aplicar el concepte d'àmbit en un sentit purament sincrònic —pretensió que revela llur militància contra la història.

5. ÚS CONVENCIONAL I ÚS INTENCIONAL

Hem vist que la intenció del parlant —és a dir: la seva actitud envers el destinatari, els circumstants i/o el tema— és sovint una variable decisiva en l'ecceió d'una determinada varietat lingüística. La vena o humor del parlant produeix així variacions que no sabríem atribuir a d'altres factors. Un exemple típic de variació intencional és el passatge bruscat del tu al vós/vostè —o viceversa—. No hi ha dubte que aqueix passatge, generalment en forma de parèntesi, expressa molt eloqüentment la intenció del parlant. Un fenomen dramàtic del mateix gènere és el que trobem dins la història d'un personatge del segle XIV: un àrab de Síria que, incorporat a la casta dels mamelucs, se servia d'interpret per comunicar-se amb els seus compatriotes. Usant el turc —en comptes de l'àrab, que era la seva pròpia llengua materna i també la dels governants— expressava inequívocament la intenció de mantenir la distància entre dominadors i dominats. L'ús de l'àrab hauria produït segurament una familiaritat embarrassosa, difícilment conciliable amb l'exercici del poder.

En general, atribuïm a la intenció del parlant l'ús d'un idioma o varietat lingüística que, en un context donat, «sona» pedant, condescendent, burlesc, violent, etc. —en un mot: no-«natural»—. El fet és que aqueix ús fora de lloc expressa una intenció (subjectiva) en la mesura en què és (objectivament) significatiu. No hi ha dubte que les variacions intencionals tenen una estructura anàloga a la de l'anomenat «llenguatge figurat» —per contrast amb el «literal» o «directe»—. Potser és per aqueixa ana-

logia amb les «figures» o els «girs» de la retòrica i de la poesia que els meus col·legues parlen ací de *metaphorical switching*. Concedeixo que l'ús d'una determinada varietat lingüística dins un àmbit diferent d'aquell en què fóra apropiada en principi, és un recurs estilístic subsumible sota la categoria «figures». De fet, però, és una mena de «figura» generalment oblidada pels autors tradicionals. I em sembla que el rètol «ironia» és més justificable que «metàfora» (cf. H. W. Fowler, «Irony», *Dictionary of modern English usage*, 1926).

Cal insistir que la intenció és segurament la sola variable sota el control directe del parlant —i és així la més làbil i menys previsible—. Això no vol pas dir, però, que les variacions intencionals siguin completament arbitràries i erràtiques, deslligades del marc de referència sociocultural —si ho eren, no tindrien cap significat social determinable—. És sempre en funció d'un marc de referència presumiblement (re)conegut i acceptat pels altres membres de la societat que la intenció «subjectiva» del parlant s'expressa en forma d'un significat social «objectiu». L'individu té simplement la llibertat de moure's dins uns límits (o seguint unes línies) independents del seu caprici. En definitiva, la intenció explora i explota els graus de llibertat permesos pel sistema sociocultural. Les variacions intencionals són possibles perquè el sistema sociocultural, lluny d'ésser rígid, es presta a aquella mena de joc o maniobra semàntica que, com he dit, podríem anomenar ironia —terme que em sembla apropiat per tal com el joc en qüestió és paradoxal—. Hem vist ja que el joc consisteix a usar una determinada varietat lingüística *fora* del seu àmbit considerat «propi» (ordinari, previsible). I aqueix ús desplaçat expressa una intenció en la mesura en què *no* és cap error. Podem dir així que el sentit de la ironia és funció del contrast entre 1) el context en què, en principi, hauria calgut usar una *altra* varietat lingüística, i 2) la varietat lingüística que és efectivament usada, tot i pertànyer en principi a un *altre* àmbit. Val a dir que això que anomenem ací ironia implica una incongruència entre la varietat lingüística i el context en què és usada. Ara: com Fishman ha remarcat agudament, la incongruència *pressuposa* certes normes de congruència. El fet és que la ironia explota les connotacions socioculturals d'una determinada varietat lingüística, degudes a la seva associació habitual amb un determinat àmbit, *fora* d'aqueix àmbit. Les connotacions convencionals esdevenen patents a causa precisament de llur incongruència amb el context en què la varietat en qüestió és usada intencionalment. I això confirma que el vehicle lingüístic mateix, independentment del contingut del missatge, té una certa significació pròpia que és reconeguda i pot ésser utilitzada eficaçment.

Lògicament, cal definir l'ús intencional per contrast amb l'ús convencional —contrast anàleg al que els lingüistes assenyalen entre *marked* (positiu) i *unmarked* (neutre). L'ús convencional, subjecte a un sistema de normes, exerceix així la funció de *background* o *frame of reference* —expressió usada per Paul L. Garvin i Madeleine Mathiot a propòsit de la llengua *standard*.

Apartant-me del costum prevalent entre els meus col·legues, mantinc que la intenció és una variable sociolingüística que demana i mereix una atenció especial, precisament perquè és (almenys potencialment) un factor de canvi. El seu pes relatiu és clarament decisiu en situacions mal defini-

des o làbils —com són moltes situacions de la nostra vida—. He dit que la intenció explota fora d'un determinat àmbit les connotacions adquirides per una determinada varietat lingüística en virtut del seu ús convencional *dins* aqueix àmbit. Això, després de tot, és una possibilitat relativament trivial. La intenció pot també obeir al propòsit de fer que una determinada varietat lingüística *adquireixi* noves connotacions en virtut del seu ús dins un nou àmbit. En això —molt més que en allò altre— consisteix la potencialitat revolucionària de la intenció. L'ús lingüístic no és pas un mecanisme immodificable. És ben cert que les normes més o menys maquinals hi juguen un paper bàsic. Però cal recordar constantment que el seu funcionament depèn *també* de les actituds, les motivacions i els objectius de les persones. Les intencions concordants de molts individus en moltes situacions poden, sens dubte, transformar les normes d'ús lingüístic. El nostre comportament verbal no serà mai responsable (ni tan sols plenament conscient) mentre ens resistirem a admetre que la intenció és una variable sociolingüística tan real com qualsevol altra. De fet, ha jugat i juga encara un paper crític en els nostres processos de substitució i de normalització.

En certes conjuntures històriques —com ara la nostra— és típic que el simple ús d'una determinada varietat lingüística dins un(s) determinat(s) context(os) no-convencional(s) sigui socialment (fins i tot políticament) marcat i marcant, ja que realment es tracta d'un acte deliberat, amb una càrrega simbòlica i polèmica. L'anomenada «nova cançó catalana» n'és un exemple esplèndid. És lamentable que ningú (que jo sàpiga) no hagi indagat encara el significat d'aqueix episodi dins la nostra història sociolingüística. Bé: en les conjuntures històriques de què parlo és també típic que l'ús intencional d'una determinada varietat lingüística vagi acompanyat de remarques metalingüístiques a títol d'arguments justificatoris. Recordo, per exemple, el passatge «Contra los mofadores de los trabajos agenos i de la lengua Española» (castellana), dins el pròleg de *La conversión de la Madalena*, de Pedro Malón de Chaide (1530-1590):

«Aviendo yo comenzado esta niñería en nuestro language vulgar, [...] he tenido tanta contradición i resistencia para que no passasse adelante, como si el hacerlo fuera sacrilegio, o por ello se destruyeran todas las buenas letras i de ahí resultara algún grave daño i perdición a la república Christiana: unos me dicen que es bageza escrivir en nuestra lengua cosas graves; otros, que es leyenda para hilanderuelas y mugercitas; otros, que las dotrinas graves i de importancia no han de andar en manos del vulgo liviano, despreciador de los misterios sagrados [...]: finalmente cada uno ha dado su decreto i dicho su alcaldada. Podría responder a todos juntos que [...].»

L'ús d'una determinada varietat lingüística fora del(s) seu(s) àmbit(s) convencional(s) és aleshores efectivament revolucionària. I és molt explícable que —com en el cas de Malón de Chaide— els qui s'aventuren a fer-ho siguin conscients que prenen una gran decisió històrica:

«I, por salirme ya desto, digo que espero [...] que [...] avemos de ver mui presto todas las cosas curiosas i graves escritas en nuestro vulgar [...] I, hasta que llegue ese venturoso tiempo, que ya se va acercando, avremos de tener paciencia con los murmuradores los que somos los primeros en el dar la mano a nuestro language prostrado.»

És un fet que, en certs sectors socials i geogràfics de la nostra societat, el català té connotacions o adherències que semblen bloquejar l'extensió del seu ús. I això vol dir que, perquè l'ús del català en determinats àmbits esdevingui normal, caldrà que comencem per «trencar el glaç» —cosa que implica un acte intencional—. És clar que l'ús del català fora dels seus àmbits convencionals actuals pot ésser mal interpretat i provocar reaccions desfavorables —risc que acompanya tot intent de forçar la situació—. La tàctica i el tacte han d'ajudar-nos a esquivar o a vèncer (segons els casos) aqueixes resistències. Potser caldrà tornar a alludir la «nova cançó», que és un episodi molt ric en lliçons pràctiques. La primera cosa que hem de fer és no ignorar pas les resistències. Si coneixem i reconeixem les connotacions convencionals que el català té actualment, podrem assajar de transformar l'estat de coses. Les nostres intencions poden ésser enormement eficaces si les orientem estratègicament. Recordeu que l'enginy és un recurs —el més típicament humà, de fet—. En definitiva, el nostre esforç i el nostre enginy poden fer que el català perdi les velles connotacions desfavorables al mateix temps que adquireix noves connotacions favorables —sempre en funció dels seus àmbits d'ús.

L'ús intencional ens ajuda, per contrast, a entendre l'ús convencional. Les normes d'ús són dictades i reforçades per una *contrainte* social que s'imposa sovint de manera (quasi) irresistible. Les normes esdevenen així impersonals, objectives —de manera que, encara que siguin pures convencions, semblen una necessitat «natural»—. La gent les compleixen i les fan complir, no sols sense saber per què, sinó fins i tot sense adonar-se'n. Però això és una illusió. En realitat, les normes són obra humana: sorgeixen dins (i són engendrades per) la interacció social. Val a dir que són el resultat d'un joc de forces i consisteixen en una mena de fórmules d'ajustament o acomodació. Breument: són sempre respostes a (i solucions de) problemes pràctics, quasi tots els quals són dilemes. Cal així *escollir* entre certes alternatives. L'automatisme ens fa acceptar una determinada fórmula com si fos l'única concebible, mentre perdem de vista d'altres que són igualment possibles en principi. És per això que cal un esforç de reflexió crítica i d'imaginació per a descobrir les alternatives descartades i recobrar la llibertat d'opció. No hauríem de perdre de vista en cap moment que, com hem vist més amunt, l'ús lingüístic és divers i canviant.

6. CORRELACIÓ FUNCIONAL ENTRE ÚS I ESTRUCTURA

Fins ací, hem contraposat l'ús lingüístic a l'estructura lingüística i hem suggerit que hom pot estudiar aquell fent abstracció d'aquesta —de la mateixa manera que la lingüística estricta tendeix a estudiar l'estructura fent abstracció de l'ús—. La veritat, però, és que l'ús i l'estructura *no* són pas totalment independents. L'ús imposa unes exigències que configuren o afaiçonen l'estructura d'alguna manera —pensem en els «estils» i els «llenguatges especials», per exemple. Podem així postular una correlació entre la diversitat de l'ús i la diversitat estructural. Naturalment, aqueixa correlació és de coexistència i interacció —o, si preferiu, d'adaptació—, més que no pas de pur isomorfisme. Val a dir que l'enfocament adequat

és el sociolingüístic, diferent de la tesi segons la qual l'estructura lingüística «reflectiria» les altres estructures socioculturals.

Definir aquella correlació, tot detectant quines condicions d'ús afecten quins aspectes de l'estructura, ens obligaria a adoptar un enfocament funcional, que ningú (que jo sàpiga) no ha desenvolupat fins ara sistemàticament. De tota manera, aquest camp va ésser explorat durant el període *circa* 1918 - *circa* 1953, no sols per l'anomenat Cercle de Praga. Després, Basil Bernstein ha mantingut que el contrast entre «*elaborated*» i «*restricted codes*» —focus de la seva famosa teoria— és produït per les diverses formes de relació social, que requereixen determinades característiques sintàctiques i lexicals. Etcètera. Encara que no adoptem cap teoria en particular, és evident que *deu* haver-hi alguna correlació entre ús i estructura.

Quan els biòlegs comparen els òrgans de diferents espècies, solen distingir entre relacions d'homologia (que impliquen estructura interna similar, imputable a un origen comú) i relacions d'analogia (que impliquen correspondència funcional, per adaptació a condicions ambientals similars). No hi ha dubte que, *mutatis mutandis*, és perfectament possible de fer una classificació funcional de les varietats lingüístiques en termes d'analogia —en el sentit biològic del terme—. De fet, aqueixa classificació existeix ja en esbós —categories com *standard*, col·loquial, argot, etc., en són exemples ben coneguts—. Doncs bé: és molt probable que varietats funcionals anàlogues tinguin alguns trets estructurals en comú. Per exemple: l'anglès col·loquial i el català col·loquial coincideixen probablement en alguns punts estructurals en què, d'altra banda, difereixen de l'anglès *standard* i del català *standard*, respectivament. Serà partint d'aqueixa hipòtesi i assajant de verificar-la rigorosament en casos molt diversos que començarem a descobrir les correlacions entre condicions d'ús i formes estructurals.

Les implicacions diacròniques (històriques) de tot això són prou manifestes. Processos com la substitució i la normalització —dels quals parlarem més avall— impliquen, sens dubte, canvis correlatius d'ús i d'estructura. Més important encara: l'evidència històrica ens obliga a reconèixer que l'estructura lingüística és, en última anàlisi, la variable dependent.

Una venerable doctrina (lligada a la vella gramàtica prescriptiva i a la filologia romàntica) pretèn que els idiomes són d'alguna manera predestinats per llurs excel·lències o deficiències «intrínseques». Aqueixa doctrina, flagrantment tendenciosa, ha estat feliçment ridiculitzada i abandonada per la lingüística moderna, que, partint d'un postulat de neutralitat, es refusa a classificar jeràrquicament els idiomes. La lingüística moderna és igualitària per principi. Trobem una expressió ben categòrica d'aqueixa actitud dins el famós report de la Unesco sobre *The use of vernacular languages in education* (1953):

«There is nothing in the structure of any language which precludes it from becoming a vehicle of modern civilization.»

Típicament, el postulat igualitari és expressat en forma negativa —biaix que obscureix les seves implicacions positives, que són les que importen.

Cal remarcar que l'igualitarisme lingüístic (com l'igualitarisme en general) *no* postula pas la igualtat actual —desmentida per la dolorosa evidència de les desigualtats socials—, sinó la igualtat *potencial*. En el cas dels idiomes i varietats lingüístiques, llurs aptituds consisteixen en llur *adaptabilitat*, la qual depèn en definitiva de l'ús i no és pas inherent a l'estructura. Els qui s'obstinen a ignorar o negar això i pretenen que l'estat de coses actual és definitiu, fan pura ideologia en el pitjor sentit del mot. La veritat és que cap idioma no és nativament més ni menys «científic» o «poètic» que cap altre. La llengua poètica i la llengua científica són *produïdes* per l'activitat poètica i científica, respectivament.

Curiosament, la sociolingüística dóna la raó en aquest punt a la sentència d'Horaci: «*si uolet usus*». Aqueixa veritat elemental ha estat redescoberta moltes vegades. El lingüista ianqui William D. Whitney la va expressar amb admirable eloqüència dins *The life and growth of language* (1875):

«On the whole, perhaps the best and most trustworthy test of the value of a language is: what its speakers have made it do. [...] Language comes to be just what its users make it; its offices correspond to their capacities [...]»

7. CAUSACIÓ I HISTÒRIA

El concepte d'àmbit, tot i ésser indispensable, *no* esgota pas la sociolingüística. Podriem dir que n'és simplement el preàmbul.

La llengua no sols apareix *dins* un(s) cert(s) àmbit(s). El fet realment capital és que és produïda o engendrada per ell(s). Entre la llengua i la resta del sistema sociocultural no hi ha pas una mera relació tènue i accidental —com entre el got i la taula damunt la qual hom l'ha deixat—. El sistema socioculturals «engendra» realment la llengua. Fenòmens històrics com la substitució i la normalització il·lustren de manera prou viva la força «creadora» de l'ús lingüístic. Més encara: no hi ha dubte que hem d'abordar així la vella qüestió dels «origens del llenguatge». La societat (humana o pre-humana) és *anterior* a la llengua. La hipòtesi contrària és inconcebible.

Hem vist que la relació entre la llengua i la resta del sistema sociocultural és essencialment *dinàmica* —recordeu la meva al·lusió a l'ecologia—. En definitiva, la llengua existeix i subsisteix en la mesura en què funciona —i *no* funciona pas espontàniament, com si tingués «vida» o «ànima pròpia». La llengua funciona quan (i perquè) hom la fa servir. Val a dir que, si l'estructura lingüística és una «màquina», l'àmbit sociocultural és el seu «motor». I l'ús lingüístic és, segons això, comparable a l'embragatge: la connexió que transmet el moviment del motor a la màquina.

Concedeixo que el símil mecànic és massa grosser, massa simplista. L'utilitzo, però, perquè em sembla decididament preferible a la noció que la llengua existeix i subsisteix *por su propia virtud y poder*. Aqueixa noció —nucli del vitalisme organicista característic de la filologia romàntica— és metafísica i mitològica en el pitjor sentit. Les ments més clares de la *Belle Epoque* (William D. Whitney, Ferdinand de Saussure, etc.) la van

ridiculitzar cruelment. De fet, és la noció central i inconfusible d'una mentalitat obertament *anti-sociolingüística*. Un fet prou intrigant (i exasperant) és que, en aquest racó del món, hi ha hagut durant els darrers cent o cent cinquanta anys una exuberant floració *anti-sociolingüística* que ha explorat un repertori molt limitat de metàfores retòrico-poètiques, quasi sempre bio-illògiques. Estic segur que l'abundant literatura *anti-sociolingüística* us serà prou més familiar que l'escassíssima literatura sociolingüística produïda darrerament en aquest racó del món. Val a dir que almenys teniu un bon terme negatiu de referència.

8. LA VEU DEL SENTIT COMÚ

Segurament convindreu que l'enfocament sociolingüístic no és pas especialment abstrús ni recòndit. Si de cas, sembla més aviat prosaic i vulgar.

Quan parlem i sentim parlar del «problema de la llengua», no pensem pas primàriament en la conjugació dels verbs irregulars, per exemple. Tots sabem que el problema en qüestió té a veure sobretot amb l'ús —noció que pertany al més pur i elemental sentit comú—. Les persones que ensenyen el català (sobretot si ensenyen en català) saben perfectament que les dificultats més preocupants no són pas les gramaticals. Malauradament, però, els patricis i els erudits ignoren olímpicament les dificultats sociolingüístiques de l'educació. Però això és una altra història.

No sé si haureu observat que quasi *tots* els noms d'idiomes fan referència a l'ús, i no diuen absolutament res de llurs estructures. Per exemple: el rètol «xinès» relaciona immediatament l'idioma amb la Xina, els xinesos, la cultura xinesa, etc. Sens dubte, *diu* alguna cosa —encara que molts, si sentien parlar l'idioma, ni tan sols sabrien reconèixer-lo distingint-lo del suahili, per exemple—. Això també s'aplica a rètols genèrics, com ara «dialecte». Encara hi ha lingüistes tan obtusos que no han descobert que el sentit «vulgar» (popular o profà) de «dialecte» *no* té res a veure amb l'estructura lingüística, sinó que es refereix a l'ús —cosa que també ocorre amb el terme francès *patois*, tristament cèlebre.

Sembla que, per al sentit comú (popular o vulgar), l'ús té infinitament *més* importància que l'estructura lingüística. Podríem dir que la gent del carrer són (sense adonar-se'n) sociolingüistes —i almenys en això demostren millor salut mental que els *sabios anti-sociolingüistes*, els quals ni tan sols semblen capaços d'entendre allò que el *vulgus* veu i diu tan planerament. Cal insistir en aquest punt que, quasi sempre, les actituds i les nocions respecte a qualsevol idioma o varietat lingüística es refereixen sobretot al seu ús. Referir-les directament a l'estructura és una bestiesa i/o una insídia.

La llista d'exemples quotidians fóra interminable. Em permetreu, però, que examini una anècdota que es repeteix sovint al País Valencià. Hi ha valencians que diuen immediatament «això és català!» sempre que senten el *valencià* (amb els seus trets estructurals més inequívocs) en un context que, per alguna raó, no els sembla pas apropiat o «normal». Cal tenir en compte que, per a ells, «català» vol dir precisament *no-valencià*. Més con-

cretament, vol dir barceloní —perquè es tracta de gent que creuen ingènua-ment que «Catalunya» és un pseudònim de la ciutat de Barcelona—. El detall curiós és que diuen «això és català!» (barceloní), *encara que* totes les característiques dialectals siguin manifestament valencianes i inconfusibles amb les barcelonines. Sembla que, per a aqueixa gent, els contrastos d'estructura lingüística són minúcies accessòries. Quan diuen «això és català!» (sempre en el sentit de barceloní), es refereixen clarament a l'ús —no pas a l'estructura—. Per a ells, «lo valencià» és parlar en castellà en certes ocasions. Parlar valencià en aqueixos contextos és, automàticament, «no-valencià». Naturalment, és prou paradoxal que «lo valencià» sigui *no* parlar en valencià, i que parlar en valencià (precisament en valencià, que cap orella normal no confondrà amb el barceloní) sigui «català» en el sentit negatiu de «no-valencià». Sens dubte, això és sarcàstic. Tanmateix, la gent que diuen «això és català!» *saben* molt bé què volen dir. I no serà pas refusant-nos a entendre'ls que demostrarem la nostra intel·ligència.

Una altra bella qualitat del sentit comú és la seva escassa propensió a prendre seriosament les fantasies i deliris antisociolingüístics, que són inaplicables a les situacions de la vida pràctica.

9. LES RESISTÈNCIES

L'enfocament sociolingüístic és tan legítim (i tan indispensable) com el de la lingüística estricta. El seu interès purament intel·lectual és, si de cas, molt més gran, precisament perquè hi ha molts «intellectuals» que ni tan sols el sospiten. La lingüística, hereva directa de la vella gramàtica, és generalment reconeguda (encara que no sempre ben acollida) per les institucions acadèmiques. La sociolingüística, per contra, veu disputat el seu dret a existir i ha de guanyar-lo polèmicament. El seu punt de partença és molt desavantatjós perquè hi ha molta gent que, per principi, prefereixen *lo malo conocido a lo bueno por conocer*. Us recomano vivament l'article de Mariano J. de Larra *Vuelva usted mañana* (1833):

«—¿Intriga, monsieur Sans-délai? No hay hombre capaz de seguir dos horas una intriga. La pereza es la verdadera intriga; os juro que no hay otra; ésa es la gran causa oculta: es más fácil negar las cosas que enterarse de ellas.»

De fet, les resistències parroquials més vigoroses no són pas desinteressades. L'espai que la sociolingüística ha de conquerir a casa nostra és actualment ocupat i monopolitzat pels hereus de la tradició *anti-sociolingüística*, que és la seva mortal enemiga. Em refereixo als epígons de la filologia romàntica, que han frustrat fins fa ben poc la recepció de la lingüística moderna i que segurament mai no capitularan davant la sociolingüística, que és una innovació prou més revolucionària. Malauradament, les remarques de Larra són aplicables a la nostra conjuntura. L'argument definitiu contra la sociolingüística és aquest:

«—Puede perjudicar a los que hasta ahora han hecho de otra manera eso mismo que ese señor extranjero quiere.
—¿A los que lo han hecho de otra manera, es decir: peor?

—Sí, pero lo han hecho.

—Sería lástima que se acabara el modo de hacer mal las cosas.»

Us recomano també l'article *Don Timoteo o el literato*:

«—¿Hasta cuándo, pues, esa necia adoración a las reputaciones usurpadas? Nuestro país ha caminado más deprisa que esos literatos rezagados. Recordamos sus nombres que hicieron ruido cuando, más ignorantes, éramos los primeros en aplaudirlos. Y seguimos repitiendo siempre como papagayos: 'Don Timoteo es un sabio'. ¿Hasta cuándo?»

Una cosa és certa: el futur de la llengua catalana serà ben poc gloriós i el nostre sistema educatiu progressarà ben poc mentre les resistències d'una minoria pesaran més que les necessitats urgents de la nostra societat.

10. IDIOMA I EDUCACIÓ

Tothom (també, naturalment, els educadors) practica i fa practicar constantment certes normes d'ús lingüístic, però ho fa quasi sempre de manera automàtica, sense reflexió crítica.

En una societat com la nostra, en què coexisteixen dos idiomes (català i francès a les comarques més septentrionals, català i castellà a la resta), el contacte és un fenomen tan quotidià que s'ivint l'oblidem. No l'oblidem pas completament perquè posa constantment dilemes i problemes que cal resoldre d'alguna manera. Doncs bé: sembla que aqueixos dilemes i problemes *deurien* ésser especialment aguts dins l'àmbit de l'educació. En efecte: l'educació és una activitat necessàriament orientada cap al futur i que condiciona prou directament (en bé o en mal) el futur d'una societat. Val a dir que les solucions adoptades per l'educació en un determinat període tenen inevitablement repercussions històriques de gran abast i envergadura. Per consegüent, l'*status* educatiu del català *hauria d'haver estat* objecte de reflexió i discussió molt serioses. El fet, però, és que el sistema educatiu «formal» (francès al nord i espanyol a la resta) ha resolt aqueixa greu qüestió per decret expeditiu i categòric: el català «no existeix» —o, si preferiu, no té dret a existir—. I els educadors —potser per docilitat o per peresa— raríssimament han gosat posar en qüestió tan inequívoc i formidable decret. Després de tot, llur funció consistia a ensenyar i imposar —no pas a indagar, aprendre, entendre ni discutir—. Les excepcions que hi ha hagut —doblement estimables per ésser excepcions— difícilment podrien redimir la regla general.

És evident que la decisió d'admetre (o de no admetre pas) el català dins l'àmbit de l'educació «formal» té ben poc a veure amb l'estructura de l'idioma. Sens dubte, el decret sumari i peremptori a què m'he referit és una norma que exclou (tàcitament i terminantment) el català d'un(s) determinat(s) àmbit(s) d'ús —el(s) de l'educació «formal», concretament—. Val a dir que és exactament això: una *norma d'ús*. Estranyament, però, els qui volen impugnar el decret i fer que el català sigui reconegut i usat dins l'àmbit educatiu *no* són pas prou conscients que allò que intenten és precisament de transformar les normes d'ús lingüístic actualment en vigor a casa nostra.

Per alguna raó, els nostres educadors en general a penes s'adonen de les normes d'ús lingüístic i de llurs implicacions i repercussions. Alguns semblen creure que la decisió d'ensenyar (o de no ensenyar pas) el català i en català és «lingüística» o «gramatical» —hi ha gent capaç de creure qualsevol cosa, especialment a força de no reflexionar—. L'*status* educatiu del català —del qual depèn, a la llarga, la subsistència mateixa de l'idioma— és així doblement precari. D'un costat, el punt mateix de partença és exageradament desavantatjós. L'estat de coses actual obliga a discutir i justificar el reconeixement i l'ús de l'idioma dins l'educació —mentre que *no* obliga pas (ni ha obligat mai) a discutir ni a justificar la seva proscripció. Val a dir que els defensors del català han de carregar amb l'*onus probandi* —mentre que els seus adversaris poden aferrar-se simplement a una situació que ells voldrien que fos un *fait accompli*—. D'altra banda, és trist de veure que els arguments justificatoris usuals són poc clars i poc forts. Fa la impressió que molts educadors que preconitzen el reconeixement i l'ús del català *no* saben tanmateix raonar convincentment llur pròpia tesi. Són ja ben pocs els qui saben *què* volen —i encara en són més pocs els qui saben dir per què ho volen—. El mètode (mal aconsellat) dels greuges i les suplicacions s'ha demostrat ineficaç i revela una mortificant esterilitat imaginativa. Els defensors del català han acceptat unes limitacions (uns vetos) que, desarmant-los, els condemnaven a perdre. Aqueix punt reclama, però, una discussió en què no entrarem pas ara i ací.

El fet és que, en les nostres circumstàncies actuals, el reconeixement i l'ús del català dins l'educació «formal» és —tant si en som conscients com si no— una *alteració revolucionària de les normes d'ús lingüístic actualment en vigor*. És clar que aqueixa alteració tan radical no es justifica pas per ella mateixa, sinó en funció de les seves implicacions i repercussions socials, que són prou vastes. De fet, els educadors mateixos que defensen el reconeixement i l'ús educatiu del català *saben* (encara que de manera intuïtiva i vaga) que la decisió que ells proposen és d'interès públic, precisament perquè *no* afecta pas solament l'educació. Els canvis educatius els preocupen i interessen com a instrument d'una transformació social més ampla i més profunda. Clarament, allò que preconitzen és una gran decisió històrica —no pas una mera reforma tècnica—. I tenen raó. L'ensenyament del català i en català repercutirà més o menys directament damunt tots els grups i camps d'activitat del nostre país. ¿O és que penseu que la decisió d'excloure el català no ha tingut fins ara enormes conseqüències?

No abordarem mai seriosament la qüestió si no ho fem dins una perspectiva històrica global —és a dir: en termes de tendències i processos—. Decididament, la nostra situació sociolingüística *no* és pas estable ni definitiva. És una conjuntura transitòria que es transforma en alguna direcció. De fet, sembla que es transforma simultàniament en *dues* direccions *contràries* —d'aquí el conflicte i el dilema—. Quina opció prevaldrà?

11. EL PROCÉS DE SUBSTITUCIÓ

Vaig aprofitar de bona gana l'oportunitat d'una entrevista que *Oriflama* em va fer el 1968 per insistir en un tema que havia estat centre de les meves indagacions i ruminacions des d'agost del 1960:

«El canvi de llengua, cada vegada més voluminós des de fa cosa de cent anys, em sembla el fet més singular i intrigant de la història valenciana contemporània. Alerta: no estic parlant del fet 'en si', sinó de les seves relacions amb moltes altres coses. A casa nostra, a penes ningú s'ha demanat fins ara què vol dir realment el fet que una societat abandoni el seu idioma. [...] Això, ho saben ja els gats i els gossos. Però encara no ho han descobert els nostres patriotes metafísics, que parlen de 'la Llengua' com si fos una emanació còsmica. Jo, com els gats i els gossos, no em deixo emborratxar per la metafísica.»

Afegiré que la substitució lingüística (*language shift* en anglès va ésser precisament el tema del curset que vaig donar cap a la fi d'agost del 1973 a Prada de Conflent (Comunitat Econòmica Europea). Com que el tema és immens i intricat, ací em limitaré a fer certes remarques de sentit comú, aplicables *també* al nostre cas.

La substitució lingüística pressuposa la coexistència i el contacte entre dos idiomes (o varietats), i ocorre quan l'un «guanya terreny» a costa de l'altre, que en «perd». El terreny en qüestió consisteix evidentment en àmbits d'ús, que podem situar i delimitar com hem vist adés. La substitució consisteix així en l'expansió i la contracció correlatives d'uns determinats àmbits lingüístics, *dins* un(s) determinat(s) àmbit(s) sociocultural(s) definit(s) amb criteris no-lingüístics. El contacte és un sinònim (o pseudònim) d'allò que hem anomenat imbricació, interpenetració i intersecció.

Per diverses raons, em sembla convenient d'anomenar *dominant* la varietat lingüística que «avança», i *recessiva* la que «recula». Dominança i recessió són inseparables i correlatives, i presenten certes analogies importants amb els mecanismes que la genètica designa amb els mateixos noms. No cal pas dir que podem observar la substitució des del punt de vista de la varietat dominant, o bé des del punt de vista de la varietat recessiva. Ara: tot i que els fets seran els mateixos, la nostra actitud serà prou diferent. Els ideòlegs del xovinisme francès i castellà tendeixen a descriure el procés en termes de gloriosa expansió quan parlen d'aquesta banda de l'Atlàntic. Curiosament, però, adopten el punt de vista contrari (defensiu) quan s'ocupen de la reculada de llurs vernacles davant l'anglès a l'Hemisferi Occidental. Aqueixa duplicitat és prou ridícula i indecent, com vaig fer notar el 1965 dins el paper (encara inèdit) *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle*. L'anàlisi científica ha d'indagar els mecanismes objectius del procés, *sense* recórrer a fraseologies tendencioses (agressivo-triomfalistes o defensivo-desfetistes).

La substitució és total quan el seu terme és l'extinció (àlies «oblit») de la varietat recessiva. Ara: molt abans d'arribar en aqueix punt, podem detectar la tendència general del procés i fer (per extrapolació) prediccions condicionals que el curs dels fets confirmarà o desmentirà. Aqueixes prediccions són, en efecte, modestes hipòtesis de treball —i no pas apoteosis orgiàstiques, a les quals semblen invenciblement propenses certes menta-

litats ingènues. Cal advertir que la substitució lingüística presenta paral·lelament dos aspectes: el *quantitatiu* (en termes de nombre de parlants i freqüències d'ús), i el *qualitatiu* (en termes de sectors específics de parlants i camps d'activitat o funcions diferenciades). Tot i que hi ha, en principi, una correlació, *no* es tracta pas de termes intercanviables.

En qualsevol cas, la substitució és un procés —i tot procés és més o menys gradual: no és cap llamp instantani—. De fet, la substitució lingüística és quasi sempre un procés històric de *llarga* durada, que es desenvolupa durant almenys tres generacions (un segle, aproximadament). Com en tot procés, hi ha una concatenació: un estat de coses es transforma en un altre. De fet, hi ha una imbricació entre les etapes (relativament estables) i les transicions (més o menys accidentades). Com? Bé: una mostra dels mecanismes de substitució va ésser descrita molt concisament per Vicent Soler dins una lletra que *Gorg* va publicar el 1970 sota el títol «Idioma i festeig»:

«Una parella es coneixen (potser tots dos catalanoparlants) i, invariablement, com a norma social, es parlen en castellà. [...] Després ve normalment el festeig. [...] i entre ells segueixen utilitzant el castellà. Evidentment, el casament no canvia res, i resulta que la llengua de fora ha passat a ésser llengua de família [...] Els fills n'ixen, lògicament, castellanitzats [...] El fet s'ha consumat.»

La seqüència descrita per Vicent Soler és simplement una mostra, molt ben triada i aclaridora, d'aquella concatenació a què m'he referit. Vicent Soler té sobretot el mèrit d'haver fet notar que la substitució implica una transformació («i resulta que la llengua de fora ha passat a ésser llengua de família»), i que les «normes socials» hi juguen un paper decisiu. La concatenació presenta un aspecte paradoxal: sense que canviï res, el resultat de les normes (suposadament invariables) és una transformació de les normes. La imbricació explica aqueixa paradoxa.

Potser dec citar ací també la lletra de J. G. que *Levante* va publicar el 9 de febrer del 1974 sota el títol «Propuestas a Lo Rat Penat». Concedeixo que aquella lletra feia sobretot suggeriments «pràctics», a l'estil ingenu i extravagant dels arbitristes. La recordo, però, perquè feia també algunes observacions agudes, com ara aquestes:

«Opino que es nuestro problema fundamental: el paso de la lengua de padres a hijos. [...] ¿Por qué, cuando hablamos en valenciano, si aparece una señora, también valenciana, cambiamos de lengua? Las señoritas de hoy ¿no son las madres de mañana? [...] No es suficiente decir 'parlem valencià'; pues hay muchos que entienden que cumplen con ir al cafetín a jugar al chamelo o al mus 'parlant en valencià', pero no lo hablan con la mujer y los hijos [...]»

Més: J. G. tenia tota la raó del món quan mantenia que el centre d'interès ha d'ésser exactament «el uso social de nuestra lengua». I això confirma que, com ja us he dit, la noció d'ús lingüístic, pedra angular de la sociolingüística, pertany al sentit comú i no té res de recondit. Els *anti*-sociolingüistes que la ignoren s'aparten contumaçment del sentit comú i cauen en fantasies i deliris imperdonables.

Insisteixo que l'ús lingüístic *no* és mai totalment fortuït o arbitrari —en un mot: no és pas caòtic—. Podem descriure'l i explicar-lo precisament en la mesura en què és regular. I, en aqueixa mesura, cal reconèixer

que obeeix certes *normes* —o «hàbits», si preferiu. I bé: les remarques de Vicent Soler i de J. G. ens recorden oportunament que les normes d'ús tenen repercussions que transcendeixen i desborden la problemàtica distinció entre «sincronia» i «diacronia». En efecte: el funcionament actual d'una norma té sovint conseqüències històriques de la més gran importància. En definitiva, la subsistència de la llengua en general (i de qual-sevol idioma o varietat en particular) depèn del seu ensenyament i aprenentatge, els quals depenen de (i consisteixen en) el seu ús, subjecte a certes normes. Fa un segle que Whitney ho va dir ben clarament dins *The life and growth of language*:

«It is thus that every existing language is maintained in life; if this process of tradition, by teaching and learning, were to cease in any tongue upon earth, that tongue would at once become extinct.»

Val a dir que l'ús *manté* (i de vegades estèn) l'ús, en funció de les normes que el regeixen. Per la mateixa raó, unes normes d'ús restrictives produiran el *desús* gradual i menaran, a la llarga, a l'extinció pura i simple. Breument: és en termes de normes d'aqueixa mena que cal enunciar i explicar els mecanismes de dominança-recessió. Ho entendreu de seguida a la llum de dos exemples ben elementals.

Penseu en el cas d'un grup que, en un determinat període, tingui la norma de no usar pas el «vernacle» en presència d'estranyos —d'immigrants, per exemple—. En funció d'aqueix ús restrictiu, el «vernacle» adquirirà sens dubte aleshores connotacions de familiaritat i confiança, que potser el faran tendrament estimable. La conseqüència òbvia d'això, però, serà netament negativa: en la mesura mateixa en què el vernacle serà ocultat sistemàticament als estranyos, aquests no hi tindran accés ni podran materialment aprendre'l —excepte per telepatia, en la qual no crec gens, amb perdó d'alguns autoanomenats «futuròlegs»—. Conscientment o no, el comportament dels nadius impedirà així de la manera més eficaç que els immigrants aprenguin el parlar local. I els immigrants podran al·legar amb molta raó que, malgrat tota llur bona voluntat i llurs esforços, l'actitud «exclusivista» dels nadius mateixos els priva d'assimilar-s'hi lingüísticament. Cal afegir que, si la immigració és considerable i, a més, lingüísticament homogènia, l'idioma dels immigrants esdevindrà aviat públic i general: serà usat *sempre*, en principi, *excepte* en determinades ocasions. Mentrestant, l'idioma dels nadius es replegarà correlativament: serà usat *solament* en aquelles ocasions especials. Breument: a causa de l'ús restrictiu, allò que abans era la regla s'haurà reduït així a una excepció.

L'exemple que he posat, tot i ésser imaginari, fa referència a situacions que són prou corrents entre nosaltres i que ens sorprenen quan descobrim que són paradoxals. Sembla, però, que són massa pocs els catalans que han pogut i volgut consignar-les per escrit —quasi sempre, a més, a títol de rarsa picant. Comprendreu ara per què em sento moralment obligat a citar ací una anècdota ben típica, reportada per Pere Gabarró el 1933 i exhumada recentment per Francesc Vallverdú:

«[...] francament, fa pena, fa angúnia i dolor i tot, tenir de veure escenes com la que fa pocs dies vaig tenir ocasió de veure. Estaven reunits 4 metges, tots ells catalans i de bona cultura, i parlaven —és clar— en català. Tot d'una, s'obrí la porta i comparegué un altre

company, tan català com tots ells, però que sempre ha refusat parlar en la seva llengua; i, com tocats per un ressort, tots ells abandonaren el català com a mitjà de conversa per a usar el castellà.»

Convindreu amb Vallverdú i amb mi que l'escena en qüestió és, efectivament, prou típica. De fet, és essencialment anàloga a l'alludida per J. G.:

«¿Por qué, cuando hablamos en valenciano, si aparece una señora, también valenciana, cambiamos de lengua?»

Cal insistir que, en casos d'aqueixa mena, el participant o circumstant «estrany» al cercle opera el canvi per la seva mera presència, *independentment* de tota proporció quantitativa. I aqueixa paradoxa simplement confirma que es tracta, en efecte, d'una *norma*, essencialment qualitativa.

Ara: em sembla que Vallverdú classifica erròniament aqueixes situacions sota el rètol «epifenòmens de diglòssia» —terme que, en tot cas, introdueix prudentment entre cometes—. Per la meua part, no crec pas que una norma de tan manifestes i vastes repercussions pugui ésser rellegada a la categoria residual dels «epifenòmens». Segurament, són epifenòmens els arguments justificatoris *ad hoc* —el de la «cortesia» unilateral n'és el més típic—. En tot cas, salta a la vista que aqueixos arguments defensius són més aviat un *efecte* que no pas la causa del fenomen. El fenomen mateix és anterior a (i independent de) les seves justificacions ocasionals. Per consegüent, la primera cosa que hem de fer és adonar-nos que, independentment de les justificacions allegades amb poca convicció, el fenomen obeeix realment a una norma d'ús —i no pas a estranys capricis personals—. En segon lloc, hem de recordar que, en definitiva, l'ús de qualsevol varietat lingüística (sinònim de la seva existència) *depèn* necessàriament de normes d'aqueixa mena. Sens dubte, la norma en qüestió és un resultat de certes causes —més concretament: és la resultant d'un joc de forces—. D'altra banda, però, la norma mateixa és també una *causa* que produeix activament uns resultats. El mecanisme funciona *a través* d'ella. I és per això que la seva posició és crucial, estratègica.

El segon exemple ens ajudarà a veure-ho més clarament encara. He confessat que no crec gens en la telepatia —l'existència mateixa de la llengua demostra que la percepció extrasensorial no assegura pas la comunicació humana—. El fet és que la llengua en general, lluny d'existir en abstracte i indeterminada, apareix sempre en forma d'idiomes particulars, els quals són *cultura* (convencions tradicionals), i no pas «natura». Hom conta que el jove Pascal va redescobrir tot sol els teoremes bàsics de la geometria —i l'anècdota és creïble—. Per contra, em refuso a creure que ningú «endevini» el xinès, per exemple. La llengua existeix i subsisteix en forma d'idiomes per contacte i interacció entre la gent —no pas per herència genètica (com voldrien fer-nos creure els qui parlen de la «sang»), ni tampoc per revelació providencial. I és precisament per això que les normes d'ús tenen una importància vital per a ella. Considerem ací l'altre exemple hipotètic: el d'un grup que, per qualsevol raó, observi establiment durant un determinat període la norma de no usar pas una certa varietat lingüística amb els infants —ni tan sols en presència d'infants, perquè la cosa sigui més clara—. Després de tot, també els infants són, per definició, nous-vinguts —i, en aqueix sentit, més «estrany» encara que els immigrants—. I bé: a la llarga, el resultat de l'ús restrictiu

d'una determinada varietat lingüística entre els adults serà que aqueixa varietat no serà pas transmesa a la nova generació —de manera que la seva extinció serà pura qüestió de temps.

Els dos exemples que us he invitat a considerar imaginàriament són molt aclaridors perquè són deliberadament esquemàtics. Tanmateix, sospito que no s'aparten gaire de casos i situacions que ens són ben coneguts. L'esquematisme de les abstraccions i simplificacions serveix, una mica com l'exageració caricatural, precisament per a subratllar algun aspecte *essencial* de la *realitat* que la complexitat mateixa de les coses podria amagar-nos. Recordo ara una nota del «Pròleg del traductor català» (Joan Sales) a la novella occitana *El Garrell* (1963):

«Cal advertir tanmateix que [l'occità] no es troba tan extingit a les ciutats com els catalans tenim tendència a creure. Es dona en moltes d'elles un fenomen semblant al que presenta la ciutat de València, si bé més exagerat: l'occità hi perdura a les capes més populars en forma de llengua críptica, és a dir: només parlada quan no hi ha cap foraster present; la presència d'un sol foraster determina una mena d'ocultament automàtic del vernacle. També com a la ciutat de València, el vernacle tendeix a les ciutats occitanes a esdevenir una llengua d'homes adults, amb exclusió de les dones i dels nens.»

L'article de Joan Fuster «La llengua (i més coses) dels valencians» (publicat a *Serra d'Or* el 1962) corrobora les observacions de Joan Sales pel que fa a certes parts del País Valencià. De tota manera, les remarques de Joan Sales són d'una aplicació prou general. Els mecanismes de dominança-recessió determinen sovint, en efecte, «una mena d'ocultament automàtic» de la varietat recessiva, la qual esdevé així «críptica». I això produeix una mena de distorsió o il·lusió òptica que pot ben bé desorientar l'observador ingenu (foraster o natiu) i falsejar radicalment els resultats de les enquestes. Dins el darrer capítol de *Language* (1933), Leonard Bloomfield va prevenir els seus col·legues contra els paranys en què poden caure els qui volen estudiar una varietat lingüística que, per qualsevol raó, no és pas usada en presència d'estrangers:

«Indeed, diffidence as to one's speech is an almost universal trait. The observer who sets out to study a strange language or a local dialect often gets data from his informants only to find them using entirely different forms when they speak among themselves. They count these latter forms inferior and are ashamed to give them to the observer. An observer may thus record a language entirely unrelated to the one he is looking for.»

És comprensible que el lingüista Bloomfield adoptés davant això una actitud negativa: que hi veiés solament un parany a esquivar. Per contra, la nostra actitud ha d'ésser positiva. L'ocultació mateixa ens interessa en tant que fet *sociolingüístic* que reclama un estudi especial.

En tot cas, reconec de bona gana que aquells casos i situacions, per bé que típics en alguns llocs i dins alguns medis, *no* són pas tan generals a casa nostra com els desfetistes voldrien fer-nos creure. Val a dir que la simplificació hipotètica que hem fet no ens autoritza pas a fer generalitzacions precipitades. Ara: tampoc no tenim dret a ignorar alguns símptomes alarmants. El fet que, en certes parts i entre certes gents del nostre país, el català tendeixi a ésser usat restrictivament (solament entre nadius, solament entre adults que es coneixen i tracten més o menys familiarment,

i/o solament entre homes, quan cap representant de les categories complementàries *no* és pas present) manifesta de manera prou dramàtica el replegament de l'idioma i és el pitjor auguri per a la seva subsistència. Aquelles normes d'ús restrictiu són especialment greus perquè comprometen el futur. Més que no pas l'estat de coses present, importa la tendència: l'impuls i la direcció del canvi.

Insisteixo que la substitució lingüística és un procés. I tot procés consisteix en *décalages* (desfasaments, asincronismes). Per tant, l'estat de coses present *no* és pas uniforme. A simple vista, descobrim contrastos notables entre les parts (regions, cercles, nivells, etc.) que constitueixen la nostra societat. Aqueixa diversitat sincrònica és com una instantània en què podem discernir prou clarament les tendències diacròniques. Tothom sap que la nostra comunitat *no* és pas perfectament uniforme des d'un punt de vista lingüístic —d'aquí l'interès dels estudis de geografia dialectal, per exemple—. Ara: hem de comprendre que la diversitat sociocultural interna del nostre país és, probablement, més gran encara que la seva diversitat lingüística. Per consegüent, la diversitat *sociolingüística* catalana és un fenomen perfectament explicable i que no deuria sorprendre ningú. I bé: qualsevol descripció estàtica d'aqueixa diversitat en termes de regions, classes, etc., perdria segurament de vista les implicacions dinàmiques de la diversitat. D'un costat, la diversitat actual és el resultat de canvis anteriors. D'altra banda, també produeix contínuament canvis nous. El cas català confirma així una veritat elemental i general: que la diversitat (sincrònica) de l'ús lingüístic és inseparable de la seva mutabilitat (diacrònica). Els *décalages* que descobrim dins els processos de substitució i de normalització lingüística són conseqüències necessàries de la complexitat de la matriu sociocultural en què ocorren. Val a dir —i aquesta és la conclusió més important— que no descobrirem la solidaritat sociolingüística del nostre país mentre ens obstinarem a confondre-la amb l'homogeneïtat. Hem de reconèixer francament i descriure acuradament la nostra diversitat *sociolingüística*, tot situant-la dins una perspectiva històrica global que és la clau de la nostra unitat. La història descobreix connexions íntimes entre coses que, observades estàticament, semblen independents.

La tendència general del nostre llarg procés de substitució és prou clara. Sens dubte, caldrà modificar les nostres normes d'ús lingüístic aviat i prou radicalment si volem que el català subsisteixi. I és clar que haurem de començar per vèncer les temptacions fatalistes i estrucistes, generalment acompanyades d'una amarga sensació d'impotència en què la ignorància pura i simple juga un paper molt important. Mai no podrem modificar els mecanismes que produeixen el replegament del català si comencem per ignorar-los. Per contra, si prenem consciència d'aqueixos mecanismes, podrem segurament detectar-los, explicar-los i assajar així estratègies que ara a penes sabríem imaginar. Tots pensem (amb raó) que l'acció organitzada és indispensable. Hem d'adonar-nos que, a més, cal que l'acció sigui orientada en una direcció, dins una perspectiva històrica. Organització i orientació són dos aspectes inseparables de l'acció col·lectiva eficaç. Tot i que hem de partir d'una posició desavantajosa, hi ha forces i recursos perfectament reals que podem i hem de posar a contribució. Els desfetistes no s'adonen que *tenim* (almenys potencialment) una base d'operacions —la qual certament *no* servirà de res si no sabem utilitzar-la.

En la mesura en què els catalans assajarem seriosament de transformar la nostra conjuntura sociolingüística de manera coordinada, descobrirem que no podem pas passar-nos de la teoria sociolingüística, el centre de la qual és el concepte d'ús lingüístic. Tot i que —repeteix— aqueixa noció no té necessàriament res d'abstrús, sembla que hi ha en alguns sectors una gran resistència a indagar i reconèixer les seves immenses implicacions teòriques i pràctiques. Segurament les rapsòdies metafísiques dels *anti*-sociolingüistes han contribuït molt a desorientar-nos, a desarmar-nos i a desmoralitzar-nos. Encara que a casa nostra hi ha gent vella i madura que, per motivacions patriòtiques, han après de llegir i d'escriure passablement el català, la lletra de J. G. ens recorda que el cas del «valencianista» inconseqüent que parla castellà «con la mujer y los hijos» ha esdevingut tristament típic —i té, per exemple, un paral·lel prou exacte a les nostres comarques més septentrionals, on l'idioma «superior» és el francès. La flagrant inconseqüència d'aqueixos individus (segurament ben-intencionats) ens demostra que la combinació dels «bons principis gramaticals» amb els «bons principis patriòtics» *no* és pas suficient quan manca un tercer ingredient: la consciència sociolingüística. Lluny d'ésser superflu, aqueix element és decisiu perquè ens obliga a lligar estretament la teoria i la pràctica. De fet, els «patriotes» de la vella ona, intoxicats per la saba metafísica que els erudits parroquials els han administrat, fan un flac servei al català quan el redueixen a un símbol expressiu de la nostra «ànima» o «personalitat» —termes que els *anti*-sociolingüistes exploten encara avui desvergonyidament—. La màgia dels símbols tindrà potser bel·leses retòrico-poètiques. El fet, però, és que no resol cap problema pràctic. Pitjor que això: el vitalisme animístic —típicament adornat amb l'obsessiva fraseologia botànica que ja coneixem— és clarament un mal símptoma en les nostres circumstàncies. Sembla inventat a posta —tornaré a citar Machado— «para que no acertara la mano con la herida». Ho vaig remarcar fa temps: hom diria que els qui exalcen l'essència de l'idioma pressuposen que la seva existència és sacrificable.

M'he referit a l'aspecte qualitatiu de la substitució (en termes de sectors específics de parlants i camps d'activitat o funcions diferenciades). Cal advertir que, pel que fa a la varietat lingüística recessiva, la substitució implica, en efecte, una pèrdua funcional, més o menys paral·lela al seu replegament quantitatiu (el termes de nombre de parlants i freqüència d'ús). Hem de convenir amb Joan Sales

«que la llengua d'una sub-societat [...] és fatalment una sub-llengua —digui's llengua, dialecte o patuès; que no serà pas el nom qui farà la cosa—. [...] Hi ha una sola manera de no caure en la condició de sub-llengua [...]: convertir-se en la llengua plenament *usual* [...] d'una societat completa.»

Les controvèrsies sobre el significat «correcte» de termes com «llengua», «dialecte» i «patuès» són bizantines perquè, en primer lloc, revelen una admirable ceguesa a l'aspecte *socio*-lingüístic de la qüestió, que és el que realment importa. No progressarem gens —repeteix— mentre disputarem què «és» el català i esquivarem el punt dolorós: què *fem* (*i farem*) amb el català. Les disquisicions dels filòlegs no poden pas camuflar el fet que el català *no* és pas la llengua plenament usual d'una societat completa.

I és precisament per això que el nostre idioma té, almenys en certs medis, aquelles adherències o connotacions que el «marquen».

Prejudicis a part, cal reconèixer que qualsevol idioma usat insuficientment serà, per definició, un idioma insuficient —insuficient, això és, per a aquells usos en què hom *no* el posa—. En això, no ha d'haver-hi enigmes ni sorpreses. Recordeu ací les remarques que he fet sobre la correlació funcional entre ús i estructura —la qual s'assembla a la vella qüestió de l'ou i la gallina. Un idioma que es replega (o que s'ha replegat) és un idioma que s'empobreix (o que s'ha empobrit) estructuralment *du même coup*. És clar que ací em refereixo a la diversitat funcional —en forma d'estils, registres, gèneres, etc.—, i no pas a la diversitat dialectal. Després de tot, aquell empobriment és una forma d'adaptació funcional —sols que involutiva o regressiva—. Ara: com que tot depèn de l'ús, *també* és perfectament possible l'adaptació positiva, és a dir: el desenvolupament d'estructures adequades als nous usos en què un idioma és (o ha d'ésser) posat. En realitat, l'idioma inicialment recessiu *no podrà pas* recobrar «terreny» si la seva estructura no és desenvolupada i adaptada en aqueix «terreny» d'alguna manera.

La normalització lingüística és així, almenys típicament, una resposta i una alternativa a la substitució. Una societat opta per la normalització quan es refusa a escollir entre dues solucions insidioses i odioses: 1) retenir el seu idioma, al preu de renunciar a aquelles funcions que el seu idioma no exerceix actualment, i 2) retenir i desenvolupar aqueixes funcions, a costa de sacrificar el seu idioma. Val a dir que, en la normalització, la promoció d'una societat i la del seu idioma, lluny d'ésser incompatibles, són paral·leles. No cal pas afegir que, com la substitució, també la normalització lingüística és un procés històric més o menys llarg i complex, que consisteix en una concatenació. Aqueixa veritat desautoritza els entusiasmes insensats, al mateix temps que inspira una esperança raonable. Certament, la normalització *no* és cap miracle instantani. D'altra banda, però, la situació present *no* és pas inalterable. El fet que, ara i ací, un determinat idioma o varietat sigui insuficient per a determinades funcions *no* significa de cap manera que hagi d'ésser-ho definitivament. Si recordem que la història *és* canvi, l'estat de coses present no ens impedirà gens de concebre ni d'assajar canvis que són perfectament possibles —si nosaltres comencem per concebre'ls i assajar-los.

Naturalment, parlo de canvis objectius, produïts amb esforç. Els qui solament veuen «actituds» i «prejudicis» tendeixen a ignorar problemes pràctics que cal resoldre d'alguna manera, en comptes de conjurar-los per l'autosuggestió. Val a dir que la psicoteràpia més o menys catàrtica és manifestament insuficient. Combatre els prejudicis és, segurament, inevitable i indispensable si volem transformar la nostra situació sociolingüística. Ara: els prejudicis són solament *part* del problema. Encara que, com aconsella un *slogan*, «estimem la nostra llengua», hi haurà una infinitat de coses a *fer*, a part d'estimar-la.

12. ENSENYAR NOVES NORMES D'ÚS

Hem vist que la decisió d'usar (o de no usar pas) el català dins els àmbits de l'educació «formal», sancionada i reconeguda pel poder establert, és una norma d'ús lingüístic anàloga a qualsevol altra —sols que més important que moltes d'altres—. La història ens diu que la decisió de no reconèixer ni usar pas el català dins aquells àmbits ha estat presa unilateralment des de «dalt» i imposada coactivament, sense ni tan sols allegar raons que haurien donat lloc a un debat públic. De fet, la decisió ha estat generalment tàcita, per frustrar tota possible discussió —*mieux vaut prévenir que guérir*—. I bé: inevitablement, la decisió en qüestió ha tingut repercussions que han desbordat els àmbits educatius estrictes —fet que manifesta la imbricació d'aqueixos àmbits amb molts d'altres—. Tots sabem que l'educació «formal» és, en efecte, la peça clau d'un engranatge sociocultural que ha esdevingut més i més voluminós i complex. L'educació «formal» mateixa —almenys l'anomenada primària— s'ha generalitzat prou ràpidament i a hores d'ara afecta la quasi totalitat de la nostra població. D'altra banda, ha esdevingut més i més indispensable en tant que manera de formar i acreditar el personal que exerceix funcions que requereixen una preparació especial.

Tot això és *part and parcel* d'aquell immens episodi que alguns volen anomenar «desenvolupament» i/o «modernització» noms que no fan ni desfan la cosa. Encara que quasi tota la literatura sobre el tema és tediosament banal, he d'alludir alguns autors que han prestat atenció especial a l'educació en relació amb els idiomes i els nacionalismes. Penso sobretot en Karl W. Deutsch (*Nationalism and social communication: An inquiry into the foundations of nationality*, 1953), Daniel Lerner (*The passing of traditional society*, 1958) i Ernest Gellner (*Thought and change*, 1964) —als quals cal certament afegir Joshua A. Fishman—. Un notable peoner d'aqueixes indagacions va ésser Morris M. Lewis (*Language in society: The linguistic revolution and social change*, 1947), ara injustament oblidat. La perspectiva de Lewis em sembla més ampla —i menys carregada d'ideologia— que la d'autors més recents. Finalment, recomano també el llibre, eminentment informatiu, de Carlo M. Cipolla *Literacy and development in the West* (1969). Naturalment, el lector mateix pot allargar la llista, que no serà mai exhaustiva.

Salta a la vista que l'àmbit de l'educació «formal», controlat estretament pel poder establert, domina (o condiona, si voleu) tots o quasi tots els altres àmbits «formals». Potser el fet més decisiu és que el sistema educatiu controla l'adquisició de l'ús de l'escriptura —és a dir: l'adquisició d'allò que els anglesos anomenen *literacy*, i nosaltres no anomenem de cap manera—. L'expansió de la comunicació escrita és, sens dubte, un dels fenòmens més espectaculars del nostre temps. La *literacy* ha esdevingut així tan general que hom la considera, a més de normal, «natural» —i potser és per això que nosaltres tenim solament el terme negatiu «analfabetisme», les connotacions del qual demostren que hi veiem alguna cosa d'anòmal que cal eliminar—. Naturalment, l'expansió de la *literacy* ha acompanyat la de l'ensenyament —i, a casa nostra, l'expansió de l'ús de l'idioma «superior» no-català ha anat *pari passu* amb elles—. No entendrem mai aqueix fenomen si no el lliguem a les seves causes i a les

seves repercussions. Demostren massa ingenuïtat —o mala fe— els qui, en aqueixes circumstàncies, es demanen per què el català no és gaire escrit ni llegit pels seus parlants. Els qui s'obstinen a ignorar les causes no tenen dret a opinar sobre els efectes. Aqueixa gent suposen que el català hauria d'ésser un idioma excepcional i miraculós, capaç de funcionar *sense* els requisits indispensables, als quals no renunciem pas els qui promouen l'idioma «superior» no-català. El truc ideològic és massa flagrant, com vaig remarcar fa anys. I és ben poc edificant que molts notables parroquials caiguin en un parany tan rudimentari.

Repetiré que l'exclusió categòrica del català de l'àmbit de l'educació «formal» ha tingut repercussions (directes o indirectes) que han desbordat aqueix àmbit, en més d'una direcció. M'he referit ja a l'escriptura i als àmbits «formals». L'impacte, però, ha arribat també de vegades fins als àmbits més «informals» i privats. Penso en primer lloc en l'àmbit domèstic-familiar. És en funció del seu ús dins aqueix àmbit que una varietat lingüística és (o esdevé) «materna». Normalment, és a casa i per contacte i interacció amb els pares que els infants aprenen de parlar. Sens dubte, els infants juguen un paper molt actiu en aqueix primer aprenentatge —i en tot altre aprenentatge, de fet—. Ara: difícilment poden aprendre altre idioma que aquell a què són exposats. Els pares, si en saben més d'un, *podem* escollir, en funció de diverses consideracions basades en llur pròpia experiència, quin idioma transmetran als infants —els quals *no* tenen veu ni vot en una decisió que els afecta tan íntimament—. Val a dir que, a la llarga, la «llengua materna» *no* és pas un terme fix i absolut de referència. Els qui preconitzen ingènuament la fórmula «natural» —a saber: que la llengua materna ha d'ésser usada com a llengua de l'ensenyament escolar— obliden sovint que la relació (certament molt estreta) entre aqueixos dos termes és, per sort o per dissort, reversible. Com en la història (irreverent) de Mahoma i la muntanya, es tracta de reduir una distància, i hi ha dues maneres de fer-ho, en principi. Ara: quan una de les dues solucions és exclosa *a priori*, cal esperar que hom optarà per l'altra. Si la llengua materna no és acceptada per l'ensenyament, hi haurà perill que la llengua de l'ensenyament sigui acceptada i transmesa pels pares mateixos com a llengua materna. I això —insisteixo— simplement confirma que hi ha, en efecte, una relació molt estreta entre els dos termes, de manera que la tensió entre ells és incòmoda i hom tendeix a reduir-la com pot.

He escrit recentment en un paper que no sé si serà publicat:

«Dejando aparte excepciones que no pueden redimir la regla general, la inmensa mayoría de los educadores valencianos han acatado sin reservas ni escrúpulos las directrices del viejo sistema, y han contribuido activamente a aplicarlas hasta extremos a los que no podían llegar las normas oficiales. Sometidos por una parte a las presiones institucionales, y en contacto íntimo por otra con la población, los educadores no han podido permitirse el lujo de la neutralidad. Su labor cotidiana suponía una opción lingüística que el sistema les daba ya resuelta, sin posibilidad de apelación. Se les mandaba simplemente obedecer una consigna. Y es comprensible que casi todos tomaran partido en la dirección menos arriesgada, siguiendo la línea de menor resistencia. Como el sistema era rígido e inatacable, había de ser la población quien se adaptara a él. Fatalmente, el conflicto flagrante entre el idioma impuesto por el sistema y el idioma hablado

por la mayoría de nuestra población 'debía' resolverse de manera unilateral: a favor del primero. Por lo tanto, era menester que el idioma impuesto por la enseñanza se convirtiera en idioma de la población, para 'facilitar las cosas'. Partiendo de esa base, muchos educadores han asumido la incumbencia oficiosa de 'aconsejar' a los padres valencianos que hablaran castellano a sus hijos en casa, en interés de su promoción social —conclusión práctica a la que, por lo demás, habían de llegar muchos padres valencianos, en vista de que la otra opción estaba proscrita—. No cabe duda de que esa influencia de los educadores, mantenida y acentuada a lo largo de varias generaciones, ha contribuido en gran medida a convertir el idioma oficial de la enseñanza en lengua materna de muchos valencianos, cuyos padres deseaban 'lo mejor' para sus hijos. Lo cual sólo demuestra que la tensión entre el idioma de la enseñanza y el de la vida cotidiana era tan viva que había que reducirse forzosamente en un sentido u otro. Pero la solución adoptada por muchos ha sido simplemente la impuesta por un sistema coactivo que excluía cualquier alternativa —de manera que sería desleal presentarla como fruto de una decisión meditada y libre—. [...] Si la cuestión del idioma no hubiera sido prejuzgada de manera unilateral, dogmática y coactiva, no cabe duda de que nuestra situación sociolingüística actual sería muy diferente. Hasta ahora, sin embargo, se ha frustrado esa posibilidad menos injusta. Y los educadores han tenido su parte de culpa en todo ello. Ya es hora, pues, de que hagan un examen de conciencia retrospectivo, y saquen conclusiones aplicables a la línea que han de seguir en el futuro.»

A la llum d'aqueixos fets, comprendreu per què mantinc que el reconeixement i l'ús del català dins l'àmbit educatiu «formal» és *una alteració revolucionària de les normes d'ús lingüístic actualment en vigor*. És clar que aqueixa alteració afecta en primer lloc l'àmbit mateix de l'educació, el qual ha d'ésser allò mateix que ha estat fins ara: el *fer de lance* (*spearhead*) d'un canvi històric —sols que en una altra direcció—. Val a dir que els educadors mateixos han d'adoptar i observar unes normes d'ús lingüístic ben diferents de les tradicionals. Cal, això és, que els educadors prenguin la iniciativa i prediquin amb l'exemple. El punt fonamental és que l'educació *no* ha de —ni tan sols pot— limitar-se a inculcar les regles de l'estructura de l'idioma. Aqueix esforç serà escandalosament inútil si no inculca, a més, *noves normes d'ús lingüístic*. Clarament: ensenyar el català és insuficient. Cal també ensenyar *en català* —i això implica un canvi prou considerable. Aqueix canvi, però, és exigit per la lògica de la història. Hem vist que el camí actual porta directament a l'extinció de l'idioma. Si acceptem *a priori* aqueix desenllaç, serà ben difícil de justificar cap esforç consagrat a un idioma que considerem condemnat a desaparèixer. Per contra, si el català ha de subsistir, és clar que les normes del seu ús *no* podran pas ésser idèntiques a les actuals.

És lògic doncs que els infants i els joves aprenguin, no sols *com* han de parlar (i llegir i escriure) el català, sinó també tot allò altre: amb qui, en quines ocasions, a propòsit de quins temes, amb quines intencions, etc. Serà guanyant «terreny» —és a dir: nous àmbits d'ús— que el català no es veurà pas reduït pràcticament a un patuès folklòric. Tots sabem que el català ha perdut i perd «terreny» constantment a mesura que l'idioma «superior» no-català (francès al nord i castellà a la resta) n'ha guanyat i en guanya cada dia. Sabem ja que el «terreny» en qüestió consisteix en àmbits d'ús, els quals cal definir en termes de parlants, destinataris, temes, ocasions, intencions, etc. Això no té res de misteriós. El nostre jovent té dret a saber-ho —i els educadors tenen l'obligació d'ensenyar-li-ho.

· · Les noves generacions seràn més conscients, més responsables i més conseqüents que les veteranes si els ensenjem a reflexionar sobre un punt que ha estat fins ara tabú. Veuran clarament que la solució dels problemes no consisteix pas a amagar el cap a la manera de l'estruç. Descobriran que *podem* entendre racionalment els problemes —i entendre'ls és el primer pas cap a resoldre'ls—. Obstinar-se a resoldre'ls sense entendre'ls —ni tan sols airejar-los i discutir-los— és pur irracionalisme. I és també —diguem-ho de passada— procaçment i revoltantment anti-democràtic. Encara que la nostra gent tinguin veu i vot, no els servirà de res si l'educació no els ha fornint aquella il·lustració que cal per a decidir en coneixement de causa.

13. EL PROCÉS DE NORMALITZACIÓ

El terme «normalització» ha estat (i és) usat molt sovint en relació amb la llengua. En comparació amb els rètols més o menys equivalents (*language planning* n'és el més notori), no hi ha dubte que té l'avantatge d'ésser més global i general. A més, sembla molt apropiat etimològicament per tal com designa un procés que té a veure amb *normes* i l'objectiu del qual és un estat de normalitat, definit sempre comparativament.

La normalització ha estat un dels grans centres d'interès del pensament sociolingüístic europeu. Otto Jespersen hi va consagrar els capítols 3-6 del seu llibre *Menneskehed, Nasjon og Individ i Sproget* (1925; n'hi ha traducció catalana publicada el 1969). De fet, però, l'anomenat Cercle Lingüístic de Praga va ésser el punt de partença de quasi tota la literatura contemporània sobre la matèria. De tota manera, insisteixo que el fenomen i la noció són prou menys recents que no suposen alguns col·legues mal informats. Encara que no podem ocupar-nos ací del Renaixement, tampoc no tenim dret a ignorar-lo. Alguns autors d'aquell període em semblen incomparablement més «moderns» que molts contemporanis nostres.

Com que les definicions generalment acceptades avui són massa estretes, em perdonareu que citi el meu paper *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle* (1965):

«[...] la normalisation linguistique [...] consiste à réorganiser les fonctions linguistiques de la société de façon à réadapter les fonctions sociales de la langue à des conditions 'externes' changeantes. [...] Par conséquent, une véritable normalisation ne saurait jamais se borner aux aspects 'purement' linguistiques. [...] Contrairement à ce que quelques-uns imaginent, le remaniement 'interne' du système linguistique n'est pas le but de la normalisation.»

Almenys en principi, podem distingir dins el procés tres etapes successives que apareixen imbricades en certa mesura. Dins la primera, són sentides i expressades les noves necessitats pràctiques; són concebudes, proposades i contrastades (a grans trets) les alternatives o orientacions possibles; i és definit així l'objectiu ideal —breument: són establerts els termes del problema—. Dins la segona, una solució és elaborada *in vitro* per una minoria especialitzada que modifica l'estructura lingüística en funció dels criteris adoptats. Dins la tercera etapa, finalment, les formes elaborades pels «tècnics» al «laboratori» són adoptades i posades en pràctica dins els àmbits d'ús corresponents.

La segona etapa és, sens dubte, part integrant (i essencial) del procés. La reforma «gramatical» és sovint anomenada *standardization*, i ocasionalment «codificació». Francesc Vallverdú prefereix el terme «normativització». De tota manera, la reforma en qüestió respon a exigències i demandes històriques que mai no són «purament» lingüístiques. En definitiva, allò que hom vol normalitzar és el funcionament global del sistema socio-cultural en la mesura en què depèn de l'ús lingüístic. Les modificacions estructurals s'expliquen i es justifiquen en termes funcionals —val a dir: en relació amb necessitats i aspiracions—. I és també sempre a través de l'ús que la normativització esdevé eventualment eficaç en la mesura en què les modificacions són efectivament aplicades. La distinció entre la normativització mateixa i la seva aplicació (acceptació, observança, difusió), necessàriament *sociolingüística*, és fonamental. Després de tot, les normes són normes solament quan alguna «força» obliga a observar-les. Privada d'aqueixa «força», la normativització serà un exercici especulatiu, sense conseqüències pràctiques. La distinció en què insisteixo és fonamental perquè no val pas la pena d'adaptar l'estructura lingüística a nous usos si no ha d'ésser efectivament aplicada a aqueixos usos.

Des d'aqueix punt de vista, el nostre accidentat i laboriós procés de normalització lingüística ençà de la Renaixença contrasta vivament amb el model que els teòrics del *language planning* s'obstinen a presentar com a «típic». La nostra normalització va ésser impulsada oficialment per un rudiment d'organització governamental solament al Principat i durant dos períodes ben breus (la Mancomunitat i la Generalitat). A part d'això, ha progressat (i progressa) *sense cap mena de suport estatal*, i fins i tot *contra* les polítiques oficials. Això no és cap secret. És massa explicable que la «força» de la normativització hagi estat molt insuficient fins ara. De fet, però, el procés no ha estat pas aturat. Els sociolingüistes catalans hem d'indagar quina és (i de què depèn) la «força» actual de la nostra normativització, i també quin és el seu abast (certament prou limitat). Sabem que el pes *relatiu* d'això que anomenem «literatura» ha estat fins ara molt considerable —potser massa i tot—. És ben significatiu que el català *standard* sigui anomenat ordinàriament «llengua literària». Per contra, el paper jugat per l'educació «formal» no ha estat pas a l'altura de les circumstàncies. I això —encara que massa explicable— és molt greu.

Salta a la vista que el reconeixement i l'ús del català dins els àmbits de l'educació «formal» pot (i deu) transformar aqueixa situació tan precària tot «reforçant» les normes i estenen-ne l'abast fins als últims confins (no sols territorials) de la nostra comunitat. L'educació es troba en una posició privilegiada per posar en circulació les normes i —cosa més important— inculcar-les en les noves generacions. És clar que caldrà també que els *mass media* en general esdevinguin vehicles actius del català normativitzat perquè la nostra normativització s'acompleixi plenament. La funció de l'educació em sembla, però, més bàsica en la mesura en què solament ella pot preparar el personal adequadament.

Cal que els educadors siguin conscients de llur responsabilitat professional i històrica. El punt més delicat és que també ells han d'ésser (re)educats —recordeu la tercera de les *Tesis sobre Feuerbach*—. La preparació de personal docent competent és part integrant del problema educatiu global.

És clar que aqueixa preparació no deu pas reduir-se a un entrenament mecànic. Els educadors no podran explicar res als estudiants si, en primer lloc, ells mateixos no entenen les coses. Val a dir que llur preparació ha d'incloure (i basar-se en) una perspectiva sociolingüística global per tal que els arbres no els impedeixin de veure el bosc. Per a orientar-se ells mateixos i poder orientar, cal, per exemple, que entenguin la lògica del procés de normalització en relació amb els antecedents, l'estat de coses present i l'objectiu a assolir. Els conceptes sociolingüístics són potser més indispensables que la informació històrica retrospectiva. Després de tot, és dins un horitzó teòric que el passat, el present i el futur prenen sentit.

No és pas aconsellable que els educadors es limitin a assajar d'aprendre (i d'ensenyar) la gramàtica normativa. De fet, ni tan sols poden esperar que la «gramàtica» respongui a les qüestions més greus que la pràctica educativa posa. Les regles gramaticals són acceptables i aplicables en funció de les condicions sociolingüístiques. Deslligades d'elles, són tan arbitràries com inútils. Breument: allò que més importa de la gramàtica normativa és la seva raó d'ésser —la qual no és pas «gramatical».

Els educadors no sabran mai orientar-se ni orientar si no tenen una noció ben clara de les dues direccions de la normativització. Tots sabem que la normativització modifica la diversitat interna de l'idioma. Malauradament, però, molts obliden que la modificació ocorre en dues direccions que són complementàries en la mesura en què són contràries. D'un costat, hi ha un procés de fixació en què la diversitat (bàsicament dialectal) considerada «redundant» és sacrificada en interès de la coherència o regularitat, i el resultat d'això és la cristallització d'un *standard* que no coincideix pas completament amb cap varietat preexistent. L'ideal estètic d'harmonia i unitat respon, però, a requeriments pràctics —als quals, per exemple, es va referir explícitament l'impressor William Caxton dins el pròleg a la seva versió anglesa de l'*Eneida* (1490). Com he dit, la fixació estableix una varietat comuna o general —i, en aqueix sentit, *supra*-dialectal—. Consideracions estètiques a part, la uniformitat i l'estabilitat de l'*standard* redueixen les inseguretats. Qualsevol norma és preferible al caos. No hi ha dubte que, des d'aqueix punt de vista, la normativització és un procés de convergència i unificació que *redueix* la diversitat estructural interna. Ara: d'altra banda, la normativització és també un procés d'expansió i enriquiment que desenvolupa l'estructura lingüística i, en aqueix sentit, *augmenta* necessàriament la seva diversitat interna considerada funcional. Aquesta altra direcció ha estat anomenada *cultivation* per Jirí V. Neustupny (*Basic types of treatment of language problems*, 1968). Sols que Neustupny ignora que la distinció entre fixació i cultivació fou feta i reconeguda clarament durant el Renaixement. Naturalment, la fixació i la cultivació no afecten pas uniformement l'estructura lingüística. La fixació afecta sobretot l'ortografia, la morfologia, el lèxic bàsic i la sintaxi fonamental. La cultivació, per contra, enriqueix i refina els lèxics especials i la sintaxi més complexa. Simplificant les coses, podríem dir que la fixació s'aplica a allò que «sobra», i la cultivació a allò que «manca».

Fixació i cultivació són direccions complementàries precisament *perquè* són contràries. Hom comprèn que entrin ocasionalment en conflicte quan són preconitzades per sectors socials d'interessos i mentalitats dife-

rents. La polèmica sorgeix quan els defensors de la fixació consideren «destructiu» qualsevol intent de fer més flexible i obert el sistema lingüístic —mentre que els defensors de la cultivació consideren «rígida» i «tancada» qualsevol temptativa d'ordenació. Quan la tensió ateny aqueix punt, hi ha un malentès bilateral —exemplificat per la *riposte* d'Alexis C. de Tocqueville (*De la démocratie en Amérique*, 1840):

«J'aimerais mieux qu'on hérissât la langue de mots chinois, tartares ou hurons, que de rendre incertain le sens des mots français. L'harmonie et l'homogénéité ne sont que des beautés secondaires du langage. Il y a beaucoup de convention dans ces sortes de choses, et l'on peut à la rigueur s'en passer. Mais il n'y a pas de bonne langue sans termes clairs.»

Les controvèrsies entre els gramàtics (més o menys autoritaris) i els escriptors innovadors (més o menys llicenciosos) no són cap novetat.

No hi ha dubte que alguns adopten una actitud negativa davant la normalització perquè en tenen una noció purament negativa. Creuen (segurament de bona fe) que tot es redueix a sacrificar certes formes (estructures) més o menys estimables. La veritat és que la normativització té també un aspecte *positiu* que consisteix a «crear» i introduir formes (estructures) adequades a les exigències pràctiques d'un ús diferenciat. És en aquesta direcció positiva que la «literatura» —terme pel qual entenc, amb Germaine Necker (*De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales*, 1800), «le perfectionnement de l'art de penser et de s'exprimer»— juga un paper central. És posant a prova els recursos de l'estructura lingüística que la «literatura» els desenvolupa tot enriquint-los i refinant-los. És clar que la «literatura» no és pas un factor completament independent de la resta del sistema sociocultural. El seu impacte depèn així en gran mesura de condicions extraliteràries que, en un cas com el nostre, poden crear greus dificultats. Joan Sales tenia raó quan remarcava el 1963 que

«les majors no vénen pas de la llengua en si, perfectament apta —en sí— [...]: vénen de la societat que la parla, o millor dit que hauria de parlar-la.»

Concertada amb la fixació, la cultivació fa possible que un idioma guanyi (o recuperi) determinats «terrenys» dins els quals no és (i hom vol que sigui) usat. Repetiré ací que el «terreny» en qüestió no és pas tan sols quantitatiu, sinó també i sobretot *qualitatiu*. És per tal d'adaptar-se a una gamma ampliada de funcions que l'estructura lingüística mateixa ha de diferenciar-se correlativament en una gamma de varietats («estils», registres», «gèneres» o com en vulgueu dir), especialment adequades a les diverses funcions —és a dir: a les condicions dels àmbits d'ús dins els quals ha d'existir i funcionar—. Com hem vist, aqueixa diferenciació funcional és un desenvolupament de l'estructura lingüística que implica lògicament un *augment* de la seva diversitat interna. Simplificant les coses per aclarir-les, podem dir que, si en una etapa donada hi ha *n* varietats col·loquials i no hi ha cap *standard*, la introducció d'un *standard* farà pujar necessàriament el nombre de varietats existents de *n* a *n + 1*. Cal advertir ací que l'*standard* mateix és precisament una varietat funcional —un «estil», si voleu—. Els qui creuen que la normalització és només un procés de convergència i uniformització —val a dir: una *reducció* de la diversitat

estructural interna— perden de vista el procés invers i complementari, que és igualment essencial. Cal concloure que la normativització és un procés doble: de *convergència* en un sentit (sobretot pel que fa als dialectes), i de *diferenciació* en un altre sentit (pel que fa a allò que anomenem «estils»). Això podrà semblar paradoxal a primera vista. Ben mirat, però, és perfectament lògic.

La fixació s'aplica primàriament a l'*standard* —de fet, el constitueix—. Hem vist que es tracta d'un procés selectiu que sovint implica una certa mesura de depuració (rectificació o expurgació) de l'estructura lingüística en funció de determinats criteris de «correcció». Convé que aqueixos criteris siguin explícits i que hom determini llur àmbit d'aplicació. Cal precisar, per exemple, *quines* regles o normes són directament aplicables al(s) parlar(s) col·loquial(s) de la gent en general. Remodelar el parlar quotidià de la gent és molt més ardu que no pensen alguns. I, ben mirat, tampoc no cal introduir-hi gaires modificacions. Opino que, en termes generals, la depuració ha de modificar els parlars col·loquials *indirectament*: a través de l'*standard*. Després de tot, no és pas desitjable ni possible que hom separi hermèticament varietats del mateix idioma que tenen molt en comú. S'enganyen els qui voldrien depurar el català radicalment i brusquement. Tampoc ací no hem d'esperar miracles instantanis ni moments miraculosos. Si ens proposem impacientment un impossible, la nostra impaciència mateixa ens desmoralitzarà i frustrarà les possibilitats reals de canvi, que sempre són limitades. L'ideal d'una perfecció absoluta, deslliçada de les nostres circumstàncies. La depuració del català arribarà gradualment i mai no serà tan total com alguns voldrien. Voler assolir-la per decret de manera definitiva, com si la gramàtica normativa fos una fórmula màgica, és una egrègia bestiesa.

No cal pas afegir que «correcció» i «incorrecció» són termes (cor)relatius. Hom no pot desviar-se d'una norma sinó en la mesura en què la norma existeix i, a més, és aplicable al cas. No caiguem mai en les extravagàncies de la secta druídica castellana, que atribueix un sentit absolut a etiquetes com «cultisme», «vulgarisme», «arcaisme», «neologisme», «dialectalisme», «estrangerisme», etc. La classificació mateixa d'aqueixos fenòmens és molt arbitrària i tendenciosa. El fet que, des d'un cert punt de vista, siguin desviacions no els desqualifica pas necessàriament com si fossin «faltes», «abusos», «vicis» ni «corrupcions». Les normes del «bon» usatge són sobretot termes de referència que ens ajuden a orientar-nos fins i tot quan ens en desviem.

En tot cas, hem d'aplicar a la nostra societat la remarca de William Labov (*The reflection of social processes in linguistic structures*, 1968):

«The speech community is not defined by any marked agreement in the use of language elements, so much as by participation in a set of shared norms...»

Cal que els catalans ens posem mínimament d'acord quant a allò que considerem (més) «propi» o «correcte». Sense això, serà ben problemàtica la unitat sociolingüística de la nostra comunitat.

Recapitularé. La nostra normalització lingüística, malgrat els progressos que ha fet i que fa, és encara un procés inacabat. És per això que molts compatriotes nostres la ignoren quasi completament i que d'altres

l'entenen de manera incompleta i (almenys en part) errònia. De fet, sembla que hom tendeix maquinament a reduir la normalització a la normativització i aquesta a la fixació. Mentre farem això, perdrem de vista la totalitat i, consegüentment, la raó d'ésser de les parts. El concepte global i general de normalització ens ajuda a detectar, no sols allò que hem assolit, sinó també i sobretot allò que encara ens manca i que hem d'assolir amb el *nostre* propi esforç. Em sembla que, en aquesta conjuntura, la responsabilitat dels educadors i llurs possibilitats d'acció són potser més grans que les de qualsevol altre grup professional. Dins una lletra a Francesc Vallverdú, deia (el 6 d'agost del 1971):

«No podem considerar 'plena' una normalització que encara és sobretot simbòlica.»

Els patricis i erudits, instal·lats a la reraguarda, creuen que la gramàtica normativa és el gloriós punt final d'un procés que pertany al passat. Els educadors, per contra, hi han de veure el modest inici d'un procés que ha de projectar-se cap al futur. El contrast entre aqueixes dues orientacions (la retrospectiva i la prospectiva) correspon al contrast entre dos focus d'interès prou diferents. L'orientació prospectiva ha d'ésser fonamentalment *sociolingüística* perquè només així podrem abordar de manera racional i eficaç els problemes encara pendents. Em sembla que ho va entendre algú que, a Alacant, va suggerir que, en comptes de cursets de gramàtica amb una conferència sobre sociolingüística, caldria organitzar cursets de sociolingüística amb una conferència sobre gramàtica. Potser valdrà la pena de fer en algun racó d'aquest país aqueix experiment revolucionari.

14. L'ÚS DEL CATALÀ STANDARD

Es dins la perspectiva de la normalització que cal abordar la qüestió de la diversitat estructural interna (*no sols dialectal*) de l'idioma. L'*standard* comú és certament apropiat i indispensable *dins* un(s) determinat(s) àmbit(s) —val a dir que *no* deu ni pot pas suplantar i esborrar totes les altres varietats—. De fet, cap idioma plenament usual no és pas usat d'una sola manera. La complexitat social i la diversitat cultural són incompatibles amb la perfecta uniformitat lingüística. És, a més de natural, molt desitjable que hi hagi diverses formes de català reconegudes com a legítimes. També ací podem dir que la fórmula ideal és: un lloc per a cada cosa, i cada cosa al seu lloc. La rigidesa i l'estretor mental —prou típiques dels gramàtics i de molts educadors— són injustificades i impolítiques. El problema consisteix a definir uns àmbits d'ús. El català *standard* no pot pas ésser apropiat a totes les ocasions —de la mateixa manera, per exemple, que els parlars col·loquials tampoc no són adequats a totes les situacions. Això és prou elemental. La tendència a imposar *una* sola manera de parlar en *totes* les ocasions engendra malentesos i conflictes, sense profit per a ningú. Cal que els educadors catalans no segueixin pas l'exemple dels ensenyants espanyols i francesos que ignoren olímpicament i contumaçment l'existència de varietats que poden (i jo crec que deuen) co-

existir amb l'*standard*. Després de tot, és en funció d'aqueixa coexistència que la introducció de l'*standard*, lluny d'empobrir l'estructura de l'idioma, l'enriqueix.

La major part dels nostres compatriotes fan un ús molt limitat del català —penso en limitacions *qualitatives*, més que no pas quantitatives. Les normes restrictives impedeixen que el català sigui usat dins una gamma prou ampla d'àmbits, i impedeixen també que la seva estructura sigui adaptada a aqueixos àmbits. Partint d'aquestes circumstàncies, és obvi que un ús més ample de l'idioma ha d'ésser necessàriament un ús més diversificat. Per consegüent, el sistema educatiu deu(ria) ajudar i preparar els nostres compatriotes a parlar i escriure un català flexible, adaptat a una gamma de situacions i de funcions que no són pas idèntiques. Un anglès diria que cal que el català sigui «versàtil» —adjectiu que té connotacions favorables en anglès—. La diversitat estructural no és pas intrínsecament caòtica. El desordre i l'ordre depenen en tot cas de les normes d'ús.

Un concepte ara en voga entre els meus col·leges és el de «repertori»: la diversitat lingüística existent dins un determinat àmbit sociocultural definit amb criteris no-lingüístics. Cada comunitat, grup o individu té el seu propi repertori. Aqueix concepte es basa en un fet universal i innegable —a saber: que les comunitats, els grups i els individus *no* parlen pas sempre de la mateixa manera—. Quan parlem de «bilingüisme», per exemple, alludim a l'estructura d'un repertori. Les varietats lingüístiques d'un repertori, especialitzades funcionalment, són anomenades «estils», «registres» i/o «gèneres». El terme «estil» n'és, sens dubte, el més ordinari i tradicional, i té l'avantatge d'ésser molt ample. Insisteixo que, en principi, la diversificació dels repertoris en estils és simplement un *fet* que hem de reconèixer i descriure.

És molt legítim i molt natural —de fet, inevitable— que l'expansió de l'ús del català impliqui una més gran diversificació estilística, *també* a escala individual. Ben mirat, això no és cap complicació extraordinària. Partim d'una situació en què la gran majoria dels catalans són, *de facto*, bilingües. Si són capaços d'usar alternativament dos idiomes prou diferents, no hi ha dubte que, *a fortiori*, podran usar també varietats estilístiques de llur propi idioma. Si els educadors entenien això i ho aplicaven a la pràctica, els problemes i les dificultats foren prou més manejables que no semblen ara. El procés històric d'extensió i diversificació de l'ús d'un idioma implica necessàriament l'extensió i la diversificació correlatives dels repertoris individuals *en* aqueix idioma. En definitiva, un idioma és usat dins un(s) àmbit(s) donat(s) quan hi ha gent concreta que l'usen efectivament dins aqueix(os) àmbit(s). Preparant i orientant gent concreta, els educadors poden contribuir decisivament a ampliar *qualitativa-ment* l'ús que els catalans fem del nostre idioma.

La veritat és que els canvis d'estructura lingüística que els gramàtics i educadors, fidels a Pompeu Fabra, assagen d'introduir a la pràctica general i quotidiana es justifiquen solament en funció dels *nous usos* en què el català ha d'ésser posat —em perdonareu que hagi tornat a calcar l'expressió anglesa—. Tothom ha de comprendre que la cristallització del català *standard* produïda per la fixació *no* és pas purament una ordenació estètica destinada a la contemplació, sinó sobretot una *adaptació* eminent-

ment funcional i operativa a un nou conjunt d'usos o aplicacions de l'idioma. Diguem-ho clarament: l'objectiu bàsic és de poder (re)conquerir precisament aquells àmbits que ara són monopolitzats per l'idioma «superior» no-català. No em negareu pas que l'aventura és ambiciosa —de fet, alguns la consideren temerària—. Deixeu-me insistir que els àmbits propis del català *standard* són precisament aquells que l'idioma «superior» no-català ocupa i dels quals el nostre idioma és (quasi) totalment exclòs. És clar que, si el català ha d'ésser exclòs perpètuament d'aqueixos àmbits, la seva accidentada normalització és temps i esforç perduts. Una varietat lingüística elaborada en funció d'uns determinats usos i que, tanmateix, no pot ésser aplicada pràcticament en aqueixos usos és, com vaig escriure el 1968 dins la meva introducció a Escalante:

«un òrgan sense funció: superflu i , com a tal, condemnat a atrofiar-se.»

Si els àmbits «formals» són vedats definitivament al nostre idioma, el català *standard* serà com una ànima en pena. Encara que el tinguem, no ens servirà de res mentre no trobarem ús ni lloc per a ell.

La cosa és simple: no té cap sentit d'ensenyar una varietat lingüística que la gent no tindrà cap oportunitat ni cap necessitat pràctica d'usar. Fóra com ensenyar la manera de caçar óssos polars als habitants del Congo. Molts educadors tenen ja una dolorosa experiència d'aqueix absurd. Els alfabetitzadors, per exemple, es desesperen i es desmoralitzen quan veuen que, encara que arribin amb grans esforços a ensenyar de llegir i d'escriure a certa gent, molts dels «redimits» recauen en l'analfabetisme per la simple raó que llur medi social no els ofereix l'oportunitat (ni, menys encara, els imposa la necessitat) de practicar allò que han après a l'escola. Crec recordar que els especialistes en diuen «analfabetisme de recaiguda» (o potser de regressió). L'amarga lliçó que els educadors aprenen així és que les condicions de vida de la gent poden més que tots els ideals i esforços educatius. Què té això a veure amb el català *standard*? Em perdoreu que citi ací els consells d'un famós ideòleg basc, contemporani de Pompeu Fabra:

«Haced que el euskera sea necesario en su patria, y entonces, no dudéis, ningún hijo del pueblo lo ha de olvidar. Haced que sirva para educarse, para prosperar, para vivir, para ilustrarse; y entonces el que lo pasea hallará razonable conservarlo, y el que no lo hable podrá moverse a aprenderlo. Para que el euskera se levante y viva, son indispensables a la vez dos cosas: hacerlo necesario para la vida... dentro de su propia tierra, y hacerlo apto a fin de satisfacer esas mismas necesidades.»

Gràcies a la normativització, tenim un català *standard* que és certament apte a satisfer moltes necessitats. La qüestió espinosa és fins a quin punt l'ús d'aqueixa varietat és necessari (fins i tot possible) en les nostres circumstàncies.

La dificultat (per no dir la impossibilitat) d'usar efectivament l'*standard* dins els àmbits apropiats explica curioses aberracions que són prou freqüents. És per no poder usar l'*standard* on i quan cal(dria), que alguns compatriotes nostres s'obstinen a usar-lo intempestivament i fora de lloc. Els qui els acusen de «cultisme» i/o «purisme» perden de vista el problema fonamental. La tendència ingènua a usar sempre i arreu un català supo-

sadament «correcte» és clarament reactiva i compensatòria. I és també un símptoma de desorientació i d'inseguretat explicables per les deficiències de la nostra normalització. Si l'*standard* era usat habitualment i generalment dins els àmbits «formals» a què pertany, no hi ha dubte que les temptacions «cultistes» i/o «puristes» perdrien molta força.

He parlat ja de les etapes de normativització i d'aplicació. Dins la primera, hom elabora certes formes lingüístiques *per a* uns determinats usos o funcions. A part d'aqueixa finalitat pràctica, les formes en qüestió no tenen cap excel·lència «intrínseca». És per això que el procés s'acompleix dins una etapa ulterior en què cal trobar usos i aplicacions —val a dir: un lloc apropiat— *per a* aquelles formes lingüístiques. En definitiva, serà supèrflua aquella estructura lingüística per a la qual, per qualsevol raó, no podrem trobar cap aplicació pràctica.

Breument: els problemes centrals de la normativització són «lingüístics» i «culturals». Els de l'aplicació són «socials» i «polítics». L'ensenyament del català i en català *deu* (en tots els sentits del verb «deure») formar part d'una empresa històrica en què els obtusos i els poltrons no s'embarcaran mai.

15. LA QÜESTIÓ DELS DIALECTES

El fet de la diversitat dialectal és un fenomen omnipresent i no hauria de sorprendre ningú. L'actitud davant aqueix fet varia, però, en funció d'ideologies perpetuades tradicionalment i lligades a formes específiques d'organització social. Tot indica que allò que més importa en definitiva no és pas la diversitat estructural mateixa, sinó el seu ús (o abús) social. Les actituds són un aspecte (potser el més notori i simptomàtic) de l'ús. I bé: mentre que els alemanys i els italians, per exemple, reconeixen l'existència dels dialectes, els francesos i els castellans tendeixen sistemàticament a minimitzar-la o a escamotejar-la. Aqueix contrast té una explicació històrica prou interessant. De tota manera, el fet que l'actitud negativa sigui molt explicable a la llum d'una història particular *no* vol pas dir que sigui intrínsecament recomanable ni digna d'imitació universal. Concretament, mantinc que el model francès i castellà és manifestament inaplicable al nostre cas, per moltes raons. D'un costat, hi ha el fet evident (i històricament explicable) que, ara i ací, l'ús de l'*standard* català és prou més precari que el del francès i el castellà. Ens enganyarem si presuposem, contra l'evidència, que el nostre *standard* és usat o almenys (re)conegut generalment pels catalans. Aqueix és el punt de partença que hem d'acceptar. D'altra banda, res no demostra que el model francès i castellà sigui l'objectiu ideal que hàgim de proposar-nos d'assolir a la llarga. L'actitud negativa davant la diversitat dialectal és un tic anormal, racionalment injustificable i socialment pernicios.

He dit ja que, en comptes de suplantar i esborrar totes les altres varietats de l'idioma, l'*standard* català ha de coexistir-hi. I és clarament en termes sociolingüístics que caldrà definir una fórmula viable de coexistència. Breument: la qüestió dels dialectes és una qüestió d'ús lingüístic que es posa dins i fora dels àmbits educatius. Els educadors no han pas

d'assajar de resoldre-la solament a l'interior de l'escola, perdent de vista la totalitat de la nostra societat. De fet, la posició estratègica del sistema educatiu fa possible de transformar a partir d'ell la nostra estructura sociolingüística global. La manera com l'educació abordarà la qüestió dels dialectes (en relació amb l'*standard* comú) té una importància enorme.

Per sort o per dissort, però, la qüestió mateixa del(s) dialecte(s) i l'*standard* a l'interior de l'educació és prou més intricada que no sembla a primera vista. Hi ha una fórmula acceptada (almenys en principi) molt generalment, i que em sembla acceptable (també en principi). Me'n vaig ocupar dins el meu paper *L'ensenyament bilingüe als Estats Units: Mite i dilema* (1971). Podem il·lustrar-la amb un diagrama.

ETAPA O NIVELL	VARIETAT LINGÜÍSTICA	ÚS
primari (inicial)	vernacle (local)	vehicle (general)
superior (avançat)	<i>standard</i> (comú)	matèria d'estudi (especial)

La lògica d'aqueixa distribució és innegable, en la mesura en què es basa en oposicions i correlacions objectives. De tota manera, la correlació superior-*standard*-matèria és menys estreta que l'altra (primari-vernacle-vehicle). Sembla molt natural que el vernacle local (llengua materna, o almenys col·loquial) dels estudiants sigui usat inicialment com a vehicle general de l'ensenyament. De fet, es tracta sobretot d'establir i d'assegurar el contacte entre els estudiants i el sistema educatiu, i aqueix contacte és un prerrequisit. Per contra, *no* és pas necessari que, en etapes avançades, l'*standard* comú sigui usat *solament* com a matèria d'estudi especial. En realitat, és corrent que sigui usat *també* com a vehicle general de l'ensenyament en aqueix nivell. I és perfectament possible que el vernacle local sigui al mateix temps matèria d'estudi especial. Lògicament, el nivell superior admet més possibilitats que el primari. Cal tenir en compte que les tres oposicions (primari/superior, vernacle/*standard* i vehicle/matèria) no són pas rigorosament paral·leles. Mentre que «primari» i «superior» designen moments successius d'un procés ininterromput, l'oposició vehicle/matèria és discreta (abrupta). I l'oposició vernacle/*standard* ocupa un lloc més o menys intermediari entre les altres dues. Aqueixa oposició serà discreta en la mesura en què vernacle i *standard* s'exclouran mútuament, i no ho serà pas en la mesura en què hi haurà gradacions intermèdies —els anomenats «nivells d'estil» en són un bon exemple—. En el primer cas, hom «saltarà» bruscament del vernacle a l'*standard* —passatge anomenat *switching* en anglès—. En el segon cas, per contra, hi haurà transicions graduals, de manera que el vernacle i l'*standard* seran simplement els extrems d'un *continuum*.

En tot cas, la compartimentació o integració es refereix a l'organització dels repertoris i és al mateix temps qüestió d'ús i d'estructura. Si, per exemple, en comptes de la dicotomia «formal»/«informal», hi ha un

nombre indefinit de graus de «formalitat», serà segurament difícil (per no dir impossible) de traçar cap frontera clara entre l'estructura del vernacle i la de l'*standard*. En termes generals, els repertoris plurilingües són compartimentats —mentre que els unilingües són «fluids» o «flexibles». Aquesta distinció és aplicable al nostre cas. Tots sabem que a casa nostra no ha cristallitzat cap varietat lingüística intermèdia entre el català i l'idioma «superior» no-català. Malgrat tots els castellanismes i francesismes (d'un costat) i tots els catalanisms (de l'altre), distingim immediatament allò que és «català» d'allò que és «castellà» o «francès». Les interferències no han pas esborrat el contrast *global* entre els idiomes. I és per això que, en cada ocasió, els catalans hem d'optar (i optem) *globalment* entre el nostre idioma i l'altre. *Tertium non datur*. Per contra, la diversitat estructural *interna* del català admet, almenys en principi, una gamma de «tintes» o «tons» que de vegades fa problemàtica la distinció mateixa entre varietats.

És evident que haurem de proposar i d'adoptar tècniques didàctiques en funció d'alguns criteris bàsics, sense els quals ni tan sols sabríem discutir la qüestió. Val a dir que, en primer lloc, hem de posar-nos d'acord quant a l'orientació *general* de l'educació pel que fa a la diversitat dialectal. Repeteixo que, en la meua opinió, és desitjable que el sistema educatiu reconegui explícitament la diversitat dialectal de l'idioma. També és molt desitjable que hom *parteixi* en cada cas del vernacle català local. Ara: partir d'un punt no implica pas restar-hi indefinidament. De fet, si exceptuem el cas dels immigrants no assimilats, l'educació pot limitar-se a *utilitzar* el vernacle local —no cal pas que l'ensenyi, en la mesura en què els estudiants el saben ja—. Per contra, l'ensenyament és indispensable perquè els estudiants aprenguin l'*standard* i s'acostumin a usar-lo. En termes generals, podríem dir que la fórmula òptima consisteix a utilitzar inicialment el vernacle local com a vehicle per aprendre l'*standard* com a matèria d'estudi, i utilitzar gradualment l'*standard* com a vehicle a mesura que hom l'aprèn. De fet, però, les relacions duals (d'estructura i d'ús) entre cada vernacle local i l'*standard* comú són solament un aspecte de la qüestió. L'altre aspecte, que no hem de perdre mai de vista, és el de les relacions *multilaterals* entre els dialectes mateixos. Opino que l'educació deu(ria) familiaritzar els catalans amb algun(s) dialecte(s) diferents(s) de llocal, per tal d'acostumar-los a reconèixer i entendre l'idioma sota diverses formes. A part (i com a complement) de l'aprenentatge prescriptiu de l'*standard*, cal que coneguim també descriptivament la diversitat real del català, almenys a grans trets. Sens dubte, no és pas possible (ni tan sols imaginable) que cada català conegui minuciosament tots els vernacles locals. Els professionals mateixos de la dialectologia no aspiren mai a descriure exhaustivament cada parlar. Quant als educadors, és clar que la informació dialectològica que poden adquirir i furnir als estudiants és prou limitada. D'altra banda, tampoc no fóra desitjable que consagressin massa temps i esforços a aqueix punt, en detriment dels altres. L'objectiu ideal no és pas d'assolir el màxim possible, sinó tan sols d'assegurar l'òptimum en funció de diverses consideracions pràctiques. Val a dir que, en primer lloc, els educadors han de saber quina és la raó d'ésser d'aqueixa dimensió de l'ensenyament de l'idioma.

Opino que, fonamentalment, l'educació ha de facilitar i promoure la comunicació *inter*-dialectal, la qual depèn de diversos factors. No hi ha dubte que la intel·ligibilitat n'és un dels més importants. També és clar que, almenys potencialment, la intel·ligibilitat depèn en gran part de l'estructura lingüística. En el nostre cas, cal distingir tres nivells de diversitat dialectal, a saber: 1) el fonològic; 2) el morfològic —de fet, solament la conjugació dels verbs—, i 3) el lexical. Quant a 1) i 2), crec que, entre dos dialectes catalans qualssevol, hi ha presumiblement correspondències estructurals més o menys sistemàtiques, la clau de les quals pot ésser ensenyada i apresada metòdicament sense gaire esforç. Cal que la lingüística estricta, transcendint el detallisme pintoresc de la vella erudició dialectològica, ens forneixi descripcions comparatives esquemàtiques, més o menys directament aplicables a la pràctica educativa. És clar que, d'altra banda, hom pot aprendre tot això també de manera inconscient. La (inter)comprensió és quasi sempre qüestió d'hàbit —com també ho és, després de tot, el fet mateix de «saber» un idioma—. En la mesura en què hi ha correspondències estructurals sistemàtiques, l'hàbit de la comunicació interdialectal automatitza les operacions fins a tal punt que els parlants mateixos a penes s'adonen dels contrastos. Entenen de manera tan immediata allò que l'altre *diu*, que no paren esment en la manera com *parla*. La diversitat lexical, per contra, demana una atenció especial, centrada lògicament en el vocabulari bàsic. No oblidem pas que aquest nivell de la diversitat dialectal té implicacions semàntiques prou interessants. És trist que els catalans hàgim tardat tant a imitar el model del *Thesaurus of English words and phrases* del metge Peter M. Roget, que és un formidable instrument de treball. Naturalment, caldrà adaptar el model als diversos nivells educatius i incorporar-lo a l'equipament didàctic.

Ara: la possibilitat objectiva de comprensió, basada en l'estructura lingüística, és sovint frustrada per actituds *sociolingüístiques* negatives que poden ben bé prendre la forma d'hàbits automàtics. Per sort o per dissort, la comprensió depèn també en gran part de preconcepcions que hom no sabria reduir ni imputar a l'estructura lingüística. La gent poden ben bé pressuposar que *no* «deuen» —fins i tot que no «poden»— de cap manera entendre una varietat lingüística que els sembla «estranya». Quan hi ha aqueix hàbit d'incomprensió, la discrepància estructural més insignificant té una temible eficàcia dissuasiva. Hom renuncia automàticament a entendre aquell qui parla de manera que sembla «estranya», sense fer cap esforç per descobrir la clau de les correspondències estructurals que pugui haver-hi. I el resultat d'això il·lustra el proverbi: no hi ha pitjor sord que qui no vol escoltar. De fet, hom cau en un cercle viciós anàleg a la *self-fulfilling prophecy*: hom renuncia a entendre quan no entèn a la primera, i hom no arriba mai a entendre si comença per renunciar-hi.

Les actituds interdialectals són un camp d'estudi interessantíssim, que forma part d'un camp més vast, recentment explorat per Joshua A. Fishman i Rebecca Agheyisi (*Language attitude studies: A brief survey of methodological approaches*, 1970). Salta a la vista que l'actitud envers una determinada varietat lingüística *no* depèn pas solament de la seva pròpia estructura, ni tampoc de les coincidències i discrepàncies estructurals que pugui haver-hi entre ella i qualsevol altra varietat. De vegades, allò que provoca reaccions (des)favorables és un detall superficial, més o menys

cridañer, al qual hom atribueix convencionalment una importància desmesurada —com ocorre sovint en el cas dels estereotips entre grups socials—. Curiosament, les actituds interdialectals són sovint unilaterals —és a dir: no-recíproques—. Hom hi descobreix de vegades una mena de transposició projectiva —per exemple: els castellans que, *a priori*, consideren inintelligible l'andalús que ells anomenen *cerrado* manifesten que ells mateixos són *cerrado* per la part del cap. La diversitat interdialectal posa així una qüestió (generalment tàcita) que —com en el cas de l'*onus probandi* o el de Mahoma i la muntanya— cal resoldre pràcticament d'alguna manera. La qüestió és *qui* ha de fer l'esforç d'entendre l'altre. És improbable que hi hagi equitat en això si hi ha desigualtats flagrants entre les parts interessades. Breument: *ceteris paribus*, el «superior» no voldrà pas condescendir a entendre l'«inferior».

La diversitat lingüística —de la qual és exemple la diversitat dialectal— posa un problema pràctic que cal resoldre d'alguna manera en interès de la comunicació. La solució adoptada depèn de diversos factors, en funció dels quals pot prendre diverses formes. Una solució que no ens interessa ací és el recurs a una tercera persona que intervé com a intèrpret o traductor. Hem alludit adés a una altra fórmula: el bilingüisme (o bidialectalisme) *unilateral*, sovint associat a desigualtats socials. Una solució més justa, en la mesura en què és *bilateral*, és l'anomenat «bilingüisme passiu», en què cada part pot usar la seva varietat nativa (o predilecta) *perquè* totes dues entenen la de l'altra. Finalment, és possible la comunicació a través d'una tercera varietat (mediadora o mediatitzadora) que els repertoris de les dues parts tenen en comú. Aqueixa tercera varietat és anomenada *lingua franca*, *interlingua*, *link-language*, etc. —designacions *socio-lingüístiques* que fan referència a l'ús, independentment de l'estructura—. La *interlingua* pot ésser un altre idioma (quan les varietats natives de les parts interessades pertanyen a idiomes clarament diferents), o bé pot ésser una varietat (generalment l'*standard*) de l'idioma parlat per les dues parts (quan, això és, les varietats natives d'aquestes pertanyen al mateix idioma). Salta a la vista que el bidialectalisme unilateral, el bidialectalisme «passiu» i el recurs a l'*standard* són, en principi, les tres formes que pot prendre la comunicació interdialectal. També en principi, és entre elles que caldrà optar tot comparant els avantatges i inconvenients respectius.

En el cas de la nostra societat, però, hi ha sempre el recurs expeditiu d'usar l'idioma «superior» no-català —de manera que hom esquiva el problema de la comunicació interdialectal *en català*, en comptes d'abordar-lo francament i d'assajar de resoldre'l com cal—. De fet, una part molt considerable del «terreny» perdut pel català i guanyat per l'idioma «superior» no-català és intersticial. Val a dir que l'idioma «superior» és acceptat i s'estèn com a vehicle de comunicació entre «estranyos», encara que els «estranyos» en qüestió siguin compatriotes. Correlativament, com ja hem vist, el català es replega i hom tendeix a usar-lo restrictivament entre veïns que es coneixen més o menys íntimament. El fet alarmant és que la intrusió de l'idioma «superior» no-català fragmenta més i més la nostra comunitat lingüística i amenaça de reduir-la a un arxipèlag de *patois* estrictament locals. De fet, no cal pas forçar les dades per a constatar

que aqueixa tendència coincideix amb el procés regressiu sumàriament descrit per André Martinet (*Elements de linguistique générale*, 1960):

«[...] les sujets perdent l'occasion de confronter leurs vernaculaires, et les différences entre ces derniers, auxquelles on aurait pu s'habituer et qui se seraient finalement éliminées, deviennent des obstacles considérables à la communication. On aboutit finalement à restreindre l'usage du patois aux rapports entre gens du même village ou de localités pratiquement contiguës. [...] Les patoisants [...] se convainquent dès lors que celui-ci [llur patuès local] n'a aucune valeur pratique [...]»

Aqueix cercle viciós mena a la llarga a l'extinció de l'idioma:

«[...] aussi les patois sont-ils, par définition, pourrait-on dire, voués à la disparition.»

No dic pas que el nostre estat de coses present coincideixi amb les darres etapes del procés descrit per Martinet. Dic tan sols que la nostra situació és manifestament precària i que es transforma en aquella direcció.

Sembla prou clar que la subsistència del català depèn de la cohesió sociolingüística de la nostra comunitat —cohesió amenaçada per la intrusió dels idiomes «superiors» no-catalans que s'arroguen funcions d'*interlingua*, tot interceptant o inhibint la comunicació *entre catalans en català*—. La comunicació interdialectal és, decididament, un terreny que el català no ha de perdre mai —i que ha de recuperar aviat, en la mesura en què l'hagi perdut—. De les tres fórmules que hem considerat (bidialectalisme unilateral, bidialectalisme passiu i recurs a l'*standard*), la primera em sembla un *pis-aller*, potser acceptable en certs casos, però ben poc recomanable en termes generals. Les altres dues solucions són complementàries per tal com *no* s'exclouen pas mútuament. Naturalment, l'*standard* comú pot i ha d'ésser utilitzat com a vehicle de comunicació entre catalans que parlen dialectes prou diferents —aqueixa funció és, en efecte, una de les raons d'ésser de l'*standard*—. Ara: també és perfectament possible d'augmentar la comprensió interdialectal directa, sense que calgui recórrer a l'*standard*. De fet, el bidialectalisme passiu és un hàbit que ja existeix (i que funciona prou bé) en molts casos. Caldrà doncs estendre'l, sense perdre mai de vista que la comunicació interdialectal és en part qüestió de regles d'estructura lingüística, i també en part qüestió de normes d'ús. Els dialectes entraran en contacte directe *si* els parlants respectius adopten la norma d'usar-los amb tota naturalitat en llur tracte amb parlants dels altres dialectes. És clar que, per a arribar en aqueix punt, hauran de vèncer la dificultat inicial, que és una sensació d'estranyesa, quasi sempre molt exagerada per aquells qui ni tan sols gosen fer l'experiment. Mantinc que l'educació facilitarà molt les coses si familiaritza la gent amb els altres dialectes i els convenç que els obstacles són en gran part il·lusoris. Els educadors tenen aquí un camp ben espaiós en què demostrar llur capacitat inventiva. A partir de principis que són prou evidents, han de concebre i assajar tècniques didàctiques adequades a casos específics. També és vital, naturalment, que coordinin llurs esforços per orientar-los en la mateixa direcció.

En la mesura en què hi ha una pluralitat de dialectes, és natural que les relacions entre ells siguin *multilaterals*. A més, les dades de la dialectologia i de la geografia lingüística ens aconsellen d'abordar així

—és a dir: globalment— la qüestió. De tota manera, és innegable que certes relacions duals tenen un interès i una importància molt especials des del punt de vista *sociolingüístic*. La contigüitat geogràfica és, sens dubte, un factor a tenir en compte. També cal tenir en compte la (més o menys problemàtica) centralitat de l'àrea de Barcelona, i el seu pes relatiu (no sols demogràfic) dins el nostre país. Opino que, si més no, la comunicació interdialectal entre valencians i barcelonins és un tema prou interessant. L'espectre d'una pretesa «llengua valenciana», oposada polèmicament al «català» (barceloní), il·lustra dramàticament el paper decisiu que les preconcepcions ideològiques han jugat —i juguen encara, ai las!— en tota aquesta matèria. Etcètera.

La qüestió dels dialectes —vull dir: de la comunicació inter- i supra-dialectal— afecta *globalment* la nostra comunitat, la qual perdrà cohesió i s'esmicolarà si no abordem frontalment el problema. Trobar-hi solucions pràctiques coordinades a nivell de la totalitat és un imperatiu d'interès general. Val a dir que no es tracta pas d'un problema «perifèric» (rossellonès, valencià, mallorquí, etc.), al qual puguin ésser indiferents els habitants d'una zona autoanomenada «central». Per sort o per dissort, no hi ha cap racó privilegiat des d'aquest punt de vista. Posar la qüestió en aqueixos termes tendenciosos, calcats del model francès i castellà, fóra un signe d'inconsciència i d'irresponsabilitat imperdonables en el nostre cas. Clarament: la qüestió dels dialectes és —com la qüestió mateixa de l'idioma, de la qual és part integrant— un problema *català*. Farem un flac servei a l'idioma si comencem per usar el seu nom en un sentit geogràficament restrictiu. Incidentalment, vull remarcar que la intrusió de l'idioma «superior» no-català és provocada i afavorida en molts casos per les actituds negatives dels catalans mateixos envers els altres dialectes. La tendència a ridiculitzar els qui no parlen exactament com nosaltres és una vanitat ben ridícula. I és ben rústica la idea que tots els altres parlars, excepte precisament el nostre, sonen «rústics». Els educadors han de proposar-se d'extirpar aqueixes bestieses que, en el nostre cas, són desastroses.

Vull insistir encara en un punt que alguns obliden o eludeixen. El català *standard* —en la mesura en què és efectivament reconegut i acceptat— és una varietat quasi exclusivament escrita i llegida. El terme mateix «llengua literària» insinua això. I és per això que molts creuen de bona fe que aprendre el català «correcte» es redueix a assimilar els rudiments de l'ortografia. Aqueixa situació és un *fet* explicable a la llum de la nostra història. Recordem, per exemple, que, segons l'opinió més general, el moment culminant del procés de normativització del català modern va ésser la promulgació per l'Institut (el 1913) de les immortals *Normes ortogràfiques* elaborades per Pompeu Fabra. I bé: el fet és que, per alguna raó, no hi ha pas normes ortofòniques que ens diguin la manera de «pronunciar» correctament. Em sembla que això és una qüestió encara pendent perquè, de fet, ha estat menys urgent que la de l'ortografia. De tota manera, em demano si podrem passar-nos indefinidament de normes ortofòniques més o menys comparables a les ortogràfiques. El problema admet, en principi, dues solucions. La més fàcil consisteix a acceptar com a correctes diverses pronúncies dialectals —el nombre de les quals, tanmateix, haurà d'ésser prou reduït—. L'altra possibilitat,

més àrdua, consisteix a escollir *una sola* pronúncia «correcta», basada més o menys directament en la d'algun dialecte que hom consideri preferible per alguna raó convincent. Aleshores la dificultat principal és que hi ha moltes raons convincents que *no* concorden pas. Per contra, la pluralitat de pronúncies correctes no posa cap problema especial —*si*, això és, l'ensenyament familiaritza els catalans amb totes aqueixes pronúncies.

Comprenc i reconec que aquestes remarques meves són molt esquemàtiques i gens definitives. No espero que satisfacin ningú. Voldria simplement que ajudessin a centrar la discussió sobre uns problemes pràctics que cal abordar, i que certament *no* sabríem abrodar si concebíem malament els punts més essencials. Importa molt que els educadors compreguin que la qüestió dels dialectes és, en primer lloc, una qüestió sociolingüística. En realitat, els problemes tenen a veure amb l'ús, més que no pas amb l'estructura. D'altra banda, l'existència mateixa dels problemes pràctics obliga els educadors a considerar els dialectes *prospectivament*, més que no pas en relació amb el passat.

Tot això reclama, sens dubte, un canvi de mentalitat —no sols d'enfocament.

16. LA PRINCIPAL LLIÇÓ

Decididament, cal que entenguem l'ús lingüístic perquè puguem transformar-lo de manera raonada i eficaç. És clar que transformar l'ús lingüístic implica transformar les nocions i les actituds de la gent pel que fa a la llengua en general, la qual existeix en forma d'idiomes i varietats particulars. El nostre cas no té cap singularitat irreductible. En comptes d'inventar una lògica *ad hoc*, que ens isolaria de la resta de la Humanitat, cal que ens acostumem a veure en els nostres problemes específics una estructura que és essencialment idèntica a la de l'ús lingüístic en general. Aqueixa descoberta tan modesta és una gran victòria del sentit comú. Per consegüent, l'educació no deu ni pot limitar-se a entrenar mecànicament la gent perquè es comportin d'una determinada manera que hom suposa «correcta». Deu *també* ensenyar-los la raó d'ésser d'aqueix comportament en funció d'una perspectiva que transcendeix l'horitzó immediat. A part d'ensenyar el català i en català, els nostres educadors han de contraure i inculcar l'hàbit de prendre decisions a la llum de l'experiència *i* de la lògica universal.

El reconeixement i l'ús del català dins l'educació seran plenament justificats i eficaços *si* hom parteix del principi que la sort del nostre idioma depèn de la nostra societat, de les nostres accions; de manera que tot el mèrit i tota la culpa seran nostres —i no pas de «la Llengua»—. La clau de l'enfocament sociolingüístic és aqueixa veritat elemental i general, que és directament aplicable al nostre cas. Les remarques que he fet recentment en un altre paper *no* es refereixen pas tan sols al País Valencià:

«[...] en vez de discutir (o simplemente ignorar) lo evidente, habrá que abordar de una vez sus consecuencias concretas y prácticas, adap-

tadas a nuestras circunstancias y también a nuestras aspiraciones. [...] Naturalmente, las soluciones dependerán ante todo de los principios de que partamos. Urge, pues, proceder a aclararlos con todo rigor y honradez. [...] Las efusiones emotivas no han podido ocultar ni compensar una notoria falta de reflexión, de imaginación y de empuje constructivo. Manteniéndose cerradamente a la defensiva, como si no hubiera otra opción, muchos valencianos han caído en patetismos que daban a entender que luchaban por una causa perdida, ya que su inventiva en el terreno de los recursos prácticos era casi nula. Exaltando con entusiasmo nuestro idioma, le hacían un flaco favor. De hecho, algunos argumentos han tenido un lamentable sesgo fatalista y masoquista, oprobioso para nuestro pueblo. Nada demuestra que los valencianos hayamos de usar nuestro idioma porque seamos nativamente 'incapaces' de aprender otro. La historia prueba todo lo contrario. Nuestra capacidad de 'adaptación' ha sido notable —lo cual confirma una verdad general: que cualquier sociedad *puede* cambiar de idioma—. Lo importante es en qué condiciones y por qué razones —dos preguntas espinosas que nadie tiene derecho a escamotear—. El hecho de que cualquier sociedad *pueda* abandonar su idioma no implica que 'deba' hacerlo necesariamente, sino más bien todo lo contrario: que puede muy bien *no* hacerlo. Los valencianos *podemos*, sin duda, mantener, promover y desarrollar nuestro idioma, *si* nos los proponemos en serio por razones de peso. Claro está que no lo haremos si, en vez de insistir en las razones y motivaciones positivas que reclaman un cambio de sistema, continuamos criticando y deplorando negativamente los vicios del sistema heredado. [...] Algunos valencianos tienen el vicio de ignorar que lo que está en juego no es el pasado de nuestro idioma —cuyas 'glorias' son reconocidas por tirtios y troyanos—, sino precisamente su futuro, que forma parte de nuestro futuro y que, como él, depende directamente de *nuestra* imaginación y de *nuestro* esfuerzo. [...] Promover nuestro idioma es, pues, autopromovernos. Y ese esfuerzo no puede basarse en nuestra pretendida 'incapacidad' de aprender otro idioma, sino en nuestra *capacidad positiva* de dignificar y desarrollar el nuestro, a la vez que reorganizamos y mejoramos nuestra propia vida colectiva. Tener fe en nuestro idioma es tener fe en nosotros mismos —otra cosa a la que no podemos renunciar decentemente.»

No hi ha dubte que la sociolingüística té molt a veure amb el nostre cas. La relació, però, és recíproca. Val a dir que, d'altra banda, els nostres problemes ens inviten i obliguen a (re)descobrir aquelles veritats elementals i generals que són la clau de la sociolingüística i que la lliguen indissolublement al sentit comú. Dins el *Cours de linguistique générale* (1916), hi ha un passatge especialment lluminós i memorable:

«Quelle est enfin l'utilité de la linguistique? Bien peu de gens ont là-dessus des idées claires. [...] Plus évidente encore est son importance pour la culture générale [...] Il serait inadmissible que son études restât l'affaire de quelques spécialistes; en fait, tout le monde s'en occupe peu ou prou; mais —conséquence paradoxale de l'intérêt qui s'y attache— il n'y a pas de domaine où aient germé plus d'idées absurdes, de préjugés, de mirages, de fictions.»

No era pas contra les idees «vulgars» que Ferdinand de Saussure venia els seus deixebles. Les seves remarques es referien a les extravagàncies de la filologia romàntica, de la qual són legítims epígons els nostres erudits metafísics que jo anomeno *anti-sociolingüistes*. De fet, el camp de batalla entre la vella filologia i la nova lingüística durant la *Belle Époque* va ésser precisament l'anomenada «vida de la llengua».

Curiosament, el matemàtic Norbert Wiener va consagrar una remarca incidental a la filologia romàntica dins un llibre (*The human use of human beings: Cybernetics and society*, 1950), dedicat precisament a la memòria de son pare, el filòleg Leo Wiener:

«Thus evolutionism in language antedates the refined Darwinian evolutionism in biology. [...] it very soon began to outdo biological evolutionism in places where the latter was not applicable. It assumed, that is, that the languages were independent, quasi-biological entities, with their developments modified entirely by internal forces and needs. In fact, they are epiphenomena of human intercourse, subject to all the social forces due to changes in the pattern of that intercourse.»

Les metàfores del vitalisme organicista són, efectivament, molt més antigues que l'evolucionisme biològic i, a més, inconciliables amb ell en la mesura en què l'evolucionisme és fonamentalment una teoria *ecològica*. El malentès, però, va ésser mantingut per la ignorància dels filòlegs. De tota manera, penso que Norbert Wiener no va sospitar en cap moment que el passatge que he transcrit sembla una paràfrasi de l'opinió que Sperone Speroni havia enunciat quatre segles abans dins el seu *Dialogo delle lingue* (1542), profusament plagiat per Joachim du Bellay:

«Dunque non nascono le lingue per se medesme, à guisa di alberi ò d'herbe, quale debole & inferma nella sua specie, quale sana & robusta, & atta meglio à portar la soma di nostri humani concetti: ma ogni logro vertu nasce al mondo dal voler de mortali.»

Potser caldrà afegir que el *Dialogo* de Speroni és precisament un dels primers textos en què veiem clarament mantinguda la teoria del progrés, en oposició militant a la vella doctrina pessimista de la «degeneració», que Joseph de Maistre i els tradicionalistes (fins als epígons de René Guénon, etc.) haurien d'exagerar fins a l'absurd.

Tres segles després de Speroni, retrobem la connexió entre l'enfocament sociolingüístic i la teoria del progrés dins el pensament de l'incomparable Auguste Comte. Sospito que cap dels meus col·legues no ha llegit mai aquesta frase lapidària del volum segon (1852) del *Système de politique positive*:

«La vraie théorie du langage est essentiellement sociologique [...]»

Molt coherentment, Comte considerava que la llengua és «la plus sociale de toutes les institutions humaines» i, tot fent justícia a «la providence collective qui construit et maintient le langage humain», va denunciar la inconsciència i la irresponsabilitat d'aquells qui, adoptant envers la llengua una actitud parasitària, volen «jouir sans produire».

Finalment, un segle després de Comte, el txec Karel Horálek va insistir més explícitament en el mateix punt (*La fonction de la 'structure des fonctions' dans la langue*, 1948):

«Plus l'attitude du collectif linguistique envers la création des valeurs culturelles est consciente, plus vivement est sentie la responsabilité pour la vie de la langue, considérée comme base du progrès culturel. Si l'on doit constamment créer une langue, la langue ne se présente pas comme un héritage qui nous a été confié, mais comme un but, c'est-à-dire comme une véritable création. La langue est créée, dans le vrai sens du mot, par l'accomplissement des fonctions nouvelles, et elle ne peut pas vivre uniquement du passé.»

Mantinc que aqueixa veritat tan fonamental és la gran lliçó que la sociolingüística ha d'ensenyar a la Humanitat en general: especialistes i profans, educadors i estudiants, catalans i malgaixos. La sociolingüística, en efecte, ens fa adoptar una actitud plenament humana davant la llengua en general —i també, necessàriament, davant els idiomes i les varietats particulars—. La lingüística estricta no pot pas ajudar-nos a comprendre i apreciar realment la llengua per tal com la redueix a l'estructura i en perd de vista l'ús, que és el lligam que la uneix íntimament i intricadament a l'activitat social humana. S'enganyen els qui esperen que, a la llarga, la sociolingüística serà incorporada, a títol de «tècnica auxiliar», a la lingüística estricta. Tot al contrari: si les coses es desenvolupen en el sentit del progrés, la lingüística estricta serà incorporada a la sociolingüística, i serà així que es reintegrarà al lloc que li pertany dins allò que Comte va anomenar *sociologie*. Malauradament, però, són encara massa pocs els col·legues capaços d'entreveure el sentit global del procés. És per això que em sento obligat a citar ací l'opinió de Dell H. Hymes (*Language in culture and society: A reader in linguistics and anthropology*, 1964):

«Those who study language and culture can see their work as itself a part of their subject-matter. From a long-range viewpoint, the rise of special disciplines, such as linguistics and anthropology, can be seen as an advance to a novel stage in the interrelations of language and culture. The stage is one of increased explicit awareness of language as part of culture, of appeal to more adequate criteria and evidence for conceptions of language, and of work with practical consequences that partly shape it. It was especially of the last development that Bloomfield wrote: 'linguistic science is a step in the self-realization of man'. [...] Seen in a broadly evolutionary perspective, conceptions and awareness of the nature and uses of language can be taken as having progressed.»

Val a dir que, per sort o per dissort, l'enfocament sociolingüístic és revolucionari en la mesura en què implica un canvi de mentalitat. Les seves implicacions teòriques i les seves repercussions pràctiques són així incomparablement més vastes i innovadores que les de la lingüística estricta més recent. La potencialitat revolucionària de la sociolingüística és especialment manifesta en el nostre cas, precisament perquè el nostre «clima» no és gens favorable a les innovacions serioses. La ideologia dominant ací és encara la dels *anti*-sociolingüistes, de manera que la neutralitat és impossible i la militància és inevitable. Ara: hem de començar per adonar-nos que la voga de l'*anti*-sociolingüística a casa nostra és una brutal paradoxa. Aqueixa ideologia, categòricament inacceptable a la llum de la lògica, és tanmateix molt congruent amb posicions privilegiades que són precisament l'antítesi de la nostra. Dins *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle* (1965) vaig denunciar explícitament la

«regrettable tendance à imputer le recul (*recession*) —voire l'extinction— d'une langue donnée à son 'infériorité' qui tiendrait à des 'défauts intrinsèques' qui l'affligeraient et la condamneraient de façon aussi mystérieuse qu'inéxorable. Corrélativement, il y aurait aussi des langues 'supérieures' ou 'victorieuses' pour compléter le schéma hiérarchique. Naturellement, ces prétendues 'explications' n'ont été que de flagrants cercles vicieux qui ont exploité effrontément un jeu de mots

élémentaire. Au bout du compte, la 'mort' des langues tiendrait à leur manque de 'vitalité'. Ces mystifications ont évidemment servi à 'expliquer' (lisez justifier) idéologiquement, par exemple, les 'victoires' du français sur le breton ou de l'espagnol (lisez le castillan) sur le catalan. Mais les philologues idéologues des chauvinismes respectifs ont trouvé quelque peu embarrassant d'expliquer à leurs fidèles lecteurs les décourageants exploits de l'anglais aux dépens du français (au Canada) et du castillan (au Puerto Rico). Comment accuser l'anglais de tricherie sans soulever du même coup de graves soupçons sur la légitimité des 'victoires' de leurs propres langues en deçà de l'Atlantique? Or, si les 'lois de la nature' sont universelles, le cas québécois et le puertoricain devaient entrer en ligne de compte —ce qui acculait les philologues-idéologues à un dangereux dilemme qui tournait leurs doctrines hiérarchiques en ridicule.»

En efecte, la mala fe dels filòlegs-ideòlegs esdevé revoltant quan hom constata llur duplicitat tàctica. Em posaré un sol exemple. En una conferència (*Introducción al estudio de la lingüística vasca*) donada a Bilbao el 1921, Ramón Menéndez va atacar les temptatives de normalització del basc, tot acusant-les de voler inventar i imposar «una llengua artificial» que, segons ell, era «un producto nuevo, desprovisto de interés arqueológico». La seva tesi *respecte al basc* era aquesta:

«Hay que partir del principio de que el lenguaje es ante todo [...] un fenómeno natural [...] Dejád que la vida y la muerte se fragüen providencialmente en el arcano operar de la naturaleza.»

Per contra, en una conferència (*La unidad del idioma*) donada a Madrid el 1944, va mantenir aquesta altra tesi *respecte al castellà*:

«En conclusión, la voluntad correctiva consigue sobre el idioma todo lo que quiere, y no sólo sobre la lengua escrita y sobre las clases educadas, sino sobre toda la comunidad; y esa voluntad, en vez de decaer, en vez de dejar crecer la divergencia que separa la lengua común de la lengua hablada, es cada vez más fuerte, atrayendo la línea inferior, la lengua local, hacia la línea superior, la lengua común. [...] Además, a robustecer nuestra confianza en el poder de la voluntad correctiva viene el hecho de que los medios disponibles para propagar las normas lingüísticas son hoy increíblemente superiores a los de antes. Con los progresos de la comunicación y con los de la cultura va alcanzando nuevos caracteres lo que se llama fijación del idioma [...] La acción del individuo y de la colectividad sobre el idioma se va haciendo cada vez menos inconsciente.»

Si prenem consciència de l'ús lingüístic, observarem la realitat amb curiositat i amb respecte. Descobrirem com és, i reconeixem que és així. Aqueixa constatació objectiva no mutilarà gens, però, la nostra capacitat de crítica, d'imaginació i d'acció —tot al contrari: la pusillanimitat fatalista d'alguns i l'exaltació eufòrica d'alguns altres són igualment obtuses i irresponsables—. Totes dues expressen, bé que en direccions contràries, una vergonyosa ignorància de la realitat. Repeteixo que la sociolingüística dóna la raó a Horaci: els canvis *són* possibles «si uolet usus». Parafrasejant la segona *Epístola als Corintis* de Pau de Tars, diré que no podem res contra l'ús, sinó *per* l'ús. No hi ha dubte que qualsevol canvi deliberat serà impossible *si* comencem per inhibir la nostra curiositat i la nostra imaginació. Per contra, una mentalitat més realista, lluny de travar la nostra iniciativa, l'estimularà i ens farà descobrir que *són* possibles moltes coses que ens havien semblat impossibles —mentre que,

d'altra banda, veurem que eren contingents i arbitràries moltes coses que havíem cregut «necessàries»—. El canvi de mentalitat ens permetrà de mobilitzar els nostres recursos.

En contrast amb les fantasies escapistes, la ciència és inseparable de l'acció eficaç. I és per això que, mentre que la fantasia pot ésser anàrquica i caòtica, la ciència és ordre i disciplina. Ho expressaré millor amb un símil mecànic. Quan no cal pas que una màquina funcioni, l'engrenatge de les seves peces és perfectament indiferent. Per contra, importa molt que el mecanisme estigui en ordre si la màquina ha de funcionar com cal. L'enfocament sociolingüístic imposa un mètode i un esperit de sistema que corresponen a l'estructura mateixa de la realitat i que contrasten radicalment amb les llicencioses rapsòdies retòrico-poètiques de l'erudició metafísica.

17. UNA EMPRESA HISTÒRICA

No he dit en cap moment que el treball sigui simple. Al contrari: com que la tasca és immensa i complexíssima, la coordinació de molts esforços i la comunicació de la informació són simplement vitals. Crec que l'ordenació teòrica introduïda per l'enfocament sociolingüístic reclama alguna forma d'organització social (*no* necessàriament institucional) que faci possible la cooperació entre tots els qui volem transformar activament la nostra estructura sociolingüística en una determinada direcció. És per això que una colla de compatriotes vam decidir el 1973 de constituir el Grup Català de Sociolingüística (àlies GCS). Els objectius del GCS són fonamentalment científics. És un fet que l'estructura del nostre idioma ha estat molt més estudiada (intensivament i extensivament) que el seu ús. Explorar la història sociolingüística de la nostra comunitat i la seva estructura sociolingüística present és una tasca enormement interessant. Naturalment, aqueixes recerques detectaran tendències i tensions i demostraran que la nostra conjuntura actual no és pas definitiva. La veritat és que és ben precària, com Francesc Vallverdú ha observat dins la 'Conclusió' d'*El fet lingüístic com a fet social* (1973). De fet, és una situació més crítica que totes les anteriors per tal com ens força a optar entre les dues alternatives últimes: l'extinció total del català i la seva plena normalització. És incontestable que les demandes de normalització, sobretot pel que fa a l'educació, han guanyat extensió i vigor durant els darrers anys. Finalment, l'ardor i la freqüència de les polèmiques a diversos nivells confirma que això que en diem «la llengua» ha reesdevingut un tema viu. Hom reconeix —fins i tot a contra-cor— que és, efectivament, una qüestió d'interès públic. Els canvis mateixos i la tensió entre tendències contràries fan més i més urgent la necessitat d'orientació. Les enquestes sociolingüístiques són una innovació ben simptomàtica. No hi ha dubte que expressen (i responen a) la necessitat de sondejar el terreny. Són moltes les lliçons que podem traure del famós treball d'Antoni M. Badia (*La llengua dels barcelonins*, 1969) i dels altres més recents. L'article (encara inèdit) de Joaquim Torres *Les enquêtes sociolingüístiques catalanes* fa crítiques i suggeriments de gran

valor que caldrà aplicar per obtenir dades pertinents que siguin, a més, dignes de confiança. És clar que el refinament dels mètodes d'enquesta exigeix un refinament correlatiu de la teoria. No sabrem explorar el nostre estat de coses si no sabem construir models i hipòtesis de treball. També en aquest altre sentit és urgent la necessitat d'orientació, la qual depèn de la nostra imaginació sociolingüística. Més encara: la imaginació és vital també per a descobrir i assajar possibilitats estratègiques. Almenys en el nostre cas, la connexió entre les qüestions intel·lectuals i els problemes socials pràctics és molt íntima i molt clara. Deixeu-me repetir que, en la mesura en què els sociolingüistes catalans som «nadius», no podem pas exagerar la separació entre nosaltres mateixos i l'objecte dels nostres estudis. I no caldrà pas insistir que l'educació és un dels camps més importants i més interessants en què teoria i pràctica són (quasi) inseparables. En fi, el *survey* (inèdit) d'Antoni M. Badia *Autour de la sociolinguistique catalane: Précédents, difficultés, contenu, objectifs* demostra documentadament i raonadament que el camp de la sociolingüística catalana és molt més ample i consistent que alguns no volen reconèixer.

Els membres del GCS som conscients que la nostra vocació mateixa ens obliga a cooperar amb molts compatriotes que —amb o sense motivacions d'ordre teòric— volen transformar pràcticament el nostre estat de coses. La diversitat de les nostres experiències, preocupacions, inclinacions i activitats, lluny de distanciar-nos els uns dels altres, ha de fornir pàbul i estímul a la comunicació i la cooperació. Evidentment, la participació dels educadors no serà pas la menys important. Les paraules de Ferdinand de Saussure:

«Il serait inadmissible que son étude restât l'affaire de quelques spécialistes; en fait, tout le monde s'en occupe peu ou prou [...]»

són més aplicables a la sociolingüística que a la lingüística estricta. Compreneu fàcilment per què les darreres remarques del meu paper *Francesc Vallverdú i la sociolingüística catalana* (1973) eren precisament aquestes:

«A més, és vital que el públic lector català, amb la seva atenció i les seves crítiques, segueixi de prop l'evolució de la sociolingüística catalana. [...] La qüestió espinosa i urgent és si la sociolingüística catalana podrà mai prendre forma i força sense un grau mínim d'institucionalització [certament *no*-oficial] que preservi la seva autonomia. Ara com ara, la seva posició marginal augmenta correlativament la importància i la responsabilitat del públic, el qual deu ésser no solament el destinatari dels nostres treballs, sinó també i sobretot un col·laborador *actiu* indispensable.»

Val a dir que els membres del GCS no ens fem cap il·lusió quant al nostre poder i/o prestigi parroquial. La nostra influència serà ben minsa si els grups que controlen els recursos i prenen les decisions més importants s'obstinen a ignorar-nos —*et pour cause!*— Aleshores, res no ens impedirà de recordar sovint les paraules d'Espriu:

«Direm la veritat sense repòs,
per l'honor de servir sota els peus de tots.»